
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Trilla Vilaró, Albert; Virgili Colet, Antoni, dir. L'antic arxiu de Sant Cugat del Vallès : el fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles IX-XIII). 2020. 55 pag. (803 Grau en Història)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/232499>

under the terms of the license

Universitat Autònoma de Barcelona

**L'antic arxiu de Sant Cugat del Vallès: el fons de
l'Arxiu de la Corona d'Aragó (segles IX-XIII)**

Autor: Albert Trilla Vilaró

Facultat de Filosofia i Lletres

Grau en Història

Treball de Fi de Grau

Director: Antoni Virgili Colet

Curs 2019-2020

Agraïments: al Dr. Alberto Torra, director de l'ACA, per haver-me facilitat l'accés a la documentació; a la Sra. Alba Rodríguez, membre del GEL de Sant Cugat, per haver remarcat l'existència del fons i la necessitat de treballar-lo; i, especialment, a l'Antoni Virgili, tutor del TFG, amb qui he après molt i espero continuar aprenent.

Abstract

Aquest estudi pretén ser l'inici d'una investigació empírica documental sobre la part de l'antic fons documental de Sant Cugat conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, inèdit i poc estudiat, que permeti obrir una nova via de recerca pel que fa a l'estudi del monestir de Sant Cugat, de la comarca del Vallès, i del procés de feudalització al Comtat de Barcelona en temps medievals. Ens marquem com a objectiu general donar-lo a conèixer, inventariar-lo i catalogar-lo, així com presentar-ne una primera classificació i descripció que aportí les eines per a futurs estudis més exhaustius que permetin determinar-ne amb més claredat la relació amb el monestir de Sant Cugat. S'assenyalaran aquelles referències toponímiques i els béns objecte de transacció per contribuir al coneixement i la reconstrucció del paisatge rural i dels espais agraris, i ens aproximarem a les figures jurídiques i les expressions monetàries presents en la documentació objecte d'estudi.

Paraules clau: Monestir de Sant Cugat, fons documental, arxius històrics, feudalització, espais agraris.

Abstract

This study aims to be the starting point for an empirical investigation on Sant Cugat's original and unpublished documentary collection kept in the Arxiu de la Corona d'Aragó. Its purpose is to open a new way of research regarding the Monastery of Sant Cugat, the region of Vallès, and the feudalisation process in County of Barcelona in the middle ages. We set as a main goal to disclose, inventory and catalogue it, as well as featuring a first classification and description that provides the tools for future thorough studies capable of determining more clearly these parchments' relation to the Monastery of Sant Cugat. We will highlight toponymic references and traded goods to contribute to the knowledge and reconstruction of the agrarian landscape and spaces, and we will approach the legal forms and currency expressions gathered from the examined documents.

Keywords: Monastery of Sant Cugat, documentary collection, historical archives, feudalisation, agrarian spaces.

Índex de continguts.

1. Introducció.....	3
1.1. Introducció i justificació.....	3
1.2. Objectius.....	3
1.3. Metodologia.....	4
2. Orígens, formació i consolidació del monestir de Sant Cugat.....	6
2.1. Orígens del monestir de Sant Cugat	6
2.2. El monestir de Sant Cugat en el segle X.....	7
2.3. Formació durant els abadiats de Joan (980-985) i Odó (985-1010).....	7
2.4. Primera consolidació del monestir de Sant Cugat (segle XI).....	9
2.5. Plena consolidació del monestir de Sant Cugat (segle XII).....	11
2.6. El monestir de Sant Cugat i la construcció del feudalisme.....	12
3. El Cartulari i els fons documentals de Sant Cugat en la història.....	14
3.1. Els Cartularis: definició i sentit.....	14
3.2. Descripció del Cartulari de Sant Cugat i arranjaments d'època moderna....	15
3.3. El liberalisme i el primer salvament del fons durant el Trienni Liberal.....	16
3.4. Desamortització i exclaustació. Dispersió i espoliació de l'arxiu.....	17
3.5. El catalanisme i la recuperació de la documentació monàstica.....	19
3.6. La Guerra Civil. Trasllat i preservació de la documentació.....	19
3.7. Estudis sobre el Cartulari de Sant Cugat.....	20
3.8. Descripció del fons documental de Sant Cugat.....	21
4. Els documents de dubtosa vinculació amb Sant Cugat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Resultats i conclusions.....	23
4.1. Toponímia.....	23
4.2. Els immobles.....	26
4.3. Monedes i expressions monetàries.....	28
4.4. Consideracions finals.....	29
5. Annexos.....	31
5.1. Taules.....	31
5.2. Cartografia.....	33
5.3. Fitxes documentals.....	35
5.4. Abaciologi de Sant Cugat (segles IX-XII).....	51
6. Bibliografia.....	52

1. Introducció.

1.1. Introducció i justificació.

Més enllà del conegut Cartulari de Sant Cugat, publicat per Josep Rius entre els anys 1945 i 1947, resten encara fons dispersos i fragmentats de l'antic arxiu monacal de Sant Cugat distribuïts en diversos arxius. Aquestes col·leccions ofereixen moltes possibilitats per descobrir. Així, tot i «que els fons documentals existents s'han revelat ingents, [...] continuen sent majoritàriament inexplorats [...] i entre l'ACA i altres arxius com el de Montserrat sumen encara centenars de documents del mateix període pendents de descripció útil per als investigadors, i han estat consultats només puntualment»¹. Ens referim, en total, a uns 1.700 pergamins que han passat pràcticament desapercebuts per a una historiografia sobre l'abadia de Sant Cugat que repetidament ha basat els seus estudis, o bé en l'arqueologia, o bé en la documentació del Cartulari, i de la qual se n'apunten les aportacions més rellevants en un estat de la qüestió que conforma la primera part del treball. Davant de la convicció que el potencial ocult en aquests pergamins, poc o gens estudiats i pendents de descripció, pot aportar molta informació sobre la història de Sant Cugat a l'època medieval, fins ara limitada en els 1.391 documents publicats per Josep Rius ara fa 75 anys, hem cregut necessària una primera aproximació.

Si bé és cert que una bona mostra d'aquesta documentació forma part del conjunt d'originals que a mitjan segle XIII foren copiats en el Cartoral, recentment s'ha constatat que no tots els manuscrits hi són presents. Un treball de final de grau defensat el 2015², centrat en fons custodiat a l'Arxiu de Montserrat, va revelar que dels 270 pergamins anteriors a 1249, només 36 (13,3%) es recollien en el Cartulari, mentre que els 234 pergamins restants (86,7%) eren inèdits. Es plantejava la incògnita, doncs, de si en el fons de Sant Cugat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó es podria repetir una situació similar.

1.2. Objectius.

El present projecte pretén ser l'inici d'una investigació empírica documental sobre la part de l'antic fons documental de Sant Cugat conservat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó que permeti obrir una nova via de recerca pel que fa a l'estudi del monestir de Sant

¹ RODRÍGUEZ (2017), p. 35.

² BLANCO (2015).

Cugat del Vallès en temps medievals, en particular, i de la comarca del Vallès, en general. Ens marquem com a objectiu general donar a conèixer, inventariar i catalogar aquest gruix documental, així com presentar-ne una primera classificació i descripció que porti les eines per a futurs estudis més exhaustius que permetin determinar amb més claredat la relació d'aquests documents amb el monestir de Sant Cugat. Serà d'especial importància assenyalar aquelles referències toponímiques i subratllar els béns objecte de transacció per contribuir a la reconstrucció del paisatge rural i dels espais agraris. En cas de demostrar-se la vinculació d'aquesta documentació amb el cenobi sancugatenc, podria aportar informacions rellevants a l'estudi de la formació i consolidació de la senyoria de Sant Cugat o, si més no, seria d'utilitat per veure com encaixa amb els processos descrits només a partir de la documentació publicada en el Cartulari. I en qualsevol cas, estem convençuts que aquest fons documental enriqueirà considerablement el coneixement de la societat i dels espais agraris dels llocs als quals fa referència en aquests períodes tan reculats. Val a dir, també, que plantegem aquest projecte com un estudi preliminar amb la intenció que tingui continuïtat en un futur TFM que completarà i ampliarà la recerca. L'estudi integral dels fons de Sant Cugat no publicats en el Cartulari serà objecte de la meua tesi de doctorat.

1.3. Metodologia.

S'ha seguit una metodologia aplicada a la valoració documental. En primer lloc, s'ha contrastat la relació dels documents del fons de l'ACA amb els recollits al Cartulari per determinar quins hi eren publicats i quins no. En observar que la gran majoria es tractava dels originals del Cartoral, s'ha optat per centrar la resta de l'estudi només en els inèdits: un total de 109 pergamins datats entre els anys 942 i 1200 que, ateses les vicissituds històriques que han conduït al fraccionament, disseminació, confusió i pèrdua dels arxius monàstics medievals—i a les quals dediquem una part d'aquest estudi—se'n desconeix la procedència exacta, malgrat presentar alguns indicis (toponímics, antroponímics, etc.) que fan pensar en una possible vinculació amb Sant Cugat. Un cop inventariats i ordenats cronològicament aquests pergamins, s'ha procedit a confeccionar-ne una fitxa bàsica. En primer lloc, se n'ha determinat la tipologia documental (compravendes, donacions, empenyoraments, testaments...). Seguidament, se n'ha resumit el contingut en un regest amb les dades més elementals i aquelles informacions referents al monestir de Sant Cugat. El següent pas ha estat localitzar i cartografiar els topònims a què fan referència aquests documents i, posteriorment,

identificar quina mena de béns són objecte de transacció. La descripció del fons en les fitxes i els registres s'ha completat amb la inclusió de notes sobre les monedes emprades a l'hora de valorar els béns i sobre les figures jurídiques més recurrents. Per últim, s'ha comentat l'estat de conservació dels pergamins, assenyalant els desperfectes que poden presentar (mutilacions, taques, esquinços, raspadures). En aquest sentit, com que s'ha treballat sobre fotografies digitals, també s'ha indicat en quins casos una recerca sobre els originals podria ajudar a la comprensió del què hi ha escrit aplicant tècniques com, per exemple, la lectura amb llum de quars.

2. Orígens, formació i consolidació del monestir de Sant Cugat.

2.1. Orígens del monestir de Sant Cugat.

La fundació del monestir de Sant Cugat ha estat embolcallada per la llegenda. La falta de documentació al respecte ha adobat el camp de l'especulació i el mite, al qual s'afegiren els mateixos monjos, ansiosos de poder i prestigi, al llarg de l'edat moderna³. Així ha perdurat fins als nostres dies, i fins fa poc també en el món acadèmic, la idea defensada intencionadament per la historiografia oficial dels monjos de Sant Cugat d'uns «orígens monàstics estretament vinculats a la figura de Carlemany, el qual hauria fundat el cenobi sobre una antiga fortificació romana, edificada per Octavi August»⁴. Tanmateix, les recents campanyes arqueològiques han revelat que l'edificació de l'església paleocristiana d'Octavià no s'esdevindria fins a la segona meitat del segle v. A hores d'ara es dona per certa la hipòtesi que el lloc es mantingué ocupat i l'església paleocristiana, en ús⁵, però poc en sabem dels tres segles que transcorren des de la consagració del temple paleocristià fins a la destrucció de les estructures sancugatenques cap al 780 a mans dels sarraïns⁶ i la presa de Barcelona per part dels francs⁷.

Interpretem, doncs, que la fundació del monestir s'hauria produït a partir de la conquesta franca de Barcelona. El primer testimoni documental que prova l'existència de vida cenobítica a Sant Cugat data del 878, quan Lluís el Tartamut confirma a l'abat Ostofred la possessió de la «*domum Sancti Cucuphatis [...] ad locum Octavianum, cum aprisionibus et adiacentiis*»⁸. És especialment revelador aquest esment a les «aprisions i adjacències» del monestir. Caldria pensar que l'atac andalusí del 780, combinat amb la conquesta franca anys més tard, va implicar una interrupció de la possessió dels béns immobles⁹ i, com que ningú no va reclamar drets sobre l'antiga església d'Octavià, va esdevenir terra fiscal. Per tant, Domènec Miquel atribueix la fundació del monestir en el segle IX «a la iniciativa privada d'un personatge desconegut, sense que, per ara, puguem saber si es tracta del mateix Ostofred [...] basant-se en el principi jurídic de l'aprisió»¹⁰.

³ MIQUEL (2004), p. 11.

⁴ *Ibidem*, p. 33.

⁵ RODRÍGUEZ (2017), p. 35.

⁶ SALRACH (1992), p. 128.

⁷ Domènec MIQUEL (2004), p. 34.

⁸ AGUELO (2001), p. 26.

⁹ MIQUEL (2004), p. 42.

¹⁰ *Ibidem*, p. 42.

2.2. *El monestir de Sant Cugat en el segle X.*

Durant el primer segle d'història del monestir prendria forma un alou monàstic al voltant del cenobi delimitat per les terres més immediates que seria termenat pel comte Sunyer el 945¹¹. Paral·lelament, i participant d'unes dinàmiques més generals, la localització pròxima a la frontera—llavors establerta al Llobregat—afavorirà que Sant Cugat sigui tingut en compte per comtes i vescomtes, que des d'inicis del segle X atorgaran als monjos terres més enllà del Llobregat amb la mateixa intenció per la qual aprisiaven al Vallès: que s'encarreguessin de poblar-les i posar-les en explotació¹². Cap al tercer quart del segle X comencem a albirar territorialment la fortalesa del monestir de Sant Cugat. Però també es comença a intuir, gràcies als mecanismes pels quals s'accedia a la terra segons la contrada—l'aprisió al Vallès i la concessió comtal a la frontera del Penedès—un canvi de model que permetria el creixement del monestir en els dos segles següents, ja no com a alou monàstic, sinó com a senyoria de primer nivell: mentre que per les propietats situades al Vallès el marc d'enquadrament són les *villae* i els seus termes corresponents, les propietats situades al sud del Llobregat es referencien clarament segons el nou concepte del terme castral¹³.

2.3. *Formació durant els abadiats de Joan (980-985) i Odó (985-1010).*

Partint d'aquest primer patrimoni, en bona part desconegut, el monestir es va construir bàsicament entre el 980 i el 1010, coincidint amb els abadiats de Joan i Odó. Una intensificació de l'adquisició patrimonial s'havia començat a esdevenir en època de l'abat Joan (980-985), però la seva obra es veié estroncada per la ràtzia d'Al-Mansur, de la qual hi ha poc consens historiogràfic sobre l'impacte que tingué sobre Sant Cugat. En tot cas, sembla que en l'esdeveniment l'abat Joan sí que hi trobà la mort, atès que el 986 ja l'havia succeït Odó. L'abat Odó «encapçalà amb gran empenta l'obra restauradora, d'aquí que en el Cartulari del monestir se n'hagin conservat tantes escriptures»¹⁴: un total de 101. A partir d'aquest moment, atesa la gran quantitat de documentació que hi apareix recollida, el Cartulari és especialment útil i accessible per estudiar el creixement i la consolidació del monestir de Sant Cugat fins al segle XII.

¹¹ CASAS (2015), p. 151-152.

¹² MIQUEL (2004), p. 39.

¹³ AGUELO (1998), p. 13.

¹⁴ SALRACH (1992), p. 130.

En aquests 30 anys que comprenen els abadiats de Joan i Odó les adquisicions de béns es realitzaren en funció d'unes preferències geogràfiques que fins aleshores no s'havien manifestat¹⁵. Salrach afirma que aquests abats «van abocar els seus esforços cap a l'adquisició de terres, cases i molins; rompuda d'erms i construcció al Vallès Occidental, en zones properes al monestir, sens dubte, per la riquesa del sòl vallesà i per la facilitat de control que la proximitat oferia»¹⁶. Una dinàmica que de ben segur respondria a una actitud política conscient pròpia d'una entitat de pes.

Si fins a l'any 980 el monestir de Sant Cugat exercí la seva influència sobre el Vallès Oriental i la marca del Penedès, «probablement pels interessos que emanaven dels centres de poder del comtat»¹⁷, ara el cenobi desenvoluparia unes estratègies i uns mecanismes que permetessin crear les bases del que acabaria sent una considerable entitat feudal. Es traca d'una variació que cal atribuir a les importants transformacions que estaven modificant les relacions personals i socials en el comtat de Barcelona¹⁸, és a dir, al procés de privatització del poder polític. En aquest context de desintegració de l'autoritat pública, Sant Cugat es presenta com un poder emergent necessitat d'un marc territorial i jurisdiccional per exercir el nou poder aconseguit sobre la gent i el territori¹⁹. En concret, el concepte de *topos*, de patrimoni fundiari, «se situa en l'estadi inicial de consolidació dels llinatges feudals: en el centre del *topos*, el castell, la fortalesa; en el cas de Sant Cugat, el monestir»²⁰. L'abadia, a càrrec de l'abat Joan, empenirà a poc a poc el seu procés d'afermament sobre la seva geografia legítima, el seu sòl patrimonial²¹; primer Ripollet, després, Cerdanyola. La ràtzia d'Al-Mansur no va aturar aquesta determinació; ans al contrari, va actuar com a precipitant del procés de configuració de la societat feudal²². Com a resultat, durant els vint-i-cinc anys del govern d'Odó, el monestir augmentà el seu patrimoni amb 373 noves possessions, 173 de les quals es trobaven en els quatre termes que configuren el sòl patrimonial del monestir: Sant Cugat (68), Ripollet (46), Reixac (45) i Cerdanyola (24)²³.

¹⁵ RUIZ (1999), p. 14.

¹⁶ SALRACH (1992), p. 137.

¹⁷ RUIZ (1999), p. 14.

¹⁸ *Ibidem*, p. 16.

¹⁹ *Ibidem*, p. 17.

²⁰ *Ibidem*, p. 17.

²¹ *Ibidem*, p. 20.

²² *Ibidem*, p. 22.

²³ *Ibidem*, p. 25.

El fet que sovint els documents confonen els monjos de Sant Cugat amb canonges—«a la Marca Hispànica es donaven situacions mixtes en les quals alguns monestirs eren responsables directes d'atendre les parròquies dels seus dominis»²⁴— i que, per tant, el contingut missioner i restaurador de la seva tasca en un país poc poblat oferia un contacte continu amb els pagesos de la zona, va ser aprofitat per exercir una forta influència sobre la població. Això ens permet comprendre com «els propietaris de les terres més properes al monestir tendeixen a lliurar les seves possessions amb més freqüència que no pas aquells habitants més allunyats del cenobi»²⁵. Aquestes concessions podien ser donacions simples o bé amb reserva d'usdefruit en vida o per dues o tres generacions. Per contra, en aquelles terres sobre les quals no aconseguien forçar una donació, la permuta es presentava com una valuosa eina per desfer-se de possessions poc interessant pel cenobi i, a canvi, obtenir-ne d'altres de més properes utilitzades per engrandir el seu terme. Per últim, mentre que en l'adquisició d'immobles sempre pesava el fet que limités amb una terra del monestir, el cas de Cerdanyola permet observar com a partir de possessions que no limitaven amb cap terra sancugatena, el creixement es produí a partir d'aquestes bases, «com si diguéssim, per cercles concèntrics, ja sigui perquè els abats l'estimularen amb compres i permutes, ja sigui perquè la devoció dels fidels era quelcom contagiosa»²⁶.

2.4. Primera consolidació del monestir de Sant Cugat (segle XI).

Ja ben entrat el segle XI, constatem que el monestir de Sant Cugat continua sent eminentment vallesà, amb una lleugera intensificació de la seva presència a la marca, sobretot a les actuals comarques de l'Anoia, el Baix Llobregat, i l'Alt Penedès. És en aquestes regions on les possessions dels monjos esdevenen més problemàtiques, ja que la seva condició monacal els obliga residir reclosos al cenobi i fa que esdevinguin senyors absents²⁷. Conseqüentment, la seva única opció «és cedir la representació i la gestió de vida quotidiana d'aquests llocs a petits nobles que els juraran fidelitat i s'encarregaran de cobrar les rendes de la senyoria a canvi de certes compensacions»²⁸. El monestir de Sant Cugat, que actua ja com una senyoria feudal de primer ordre, haurà de fer front a les segones i terceres generacions d'aquests llinatges de frontera «que es

²⁴ MIQUEL (2004), p. 42.

²⁵ RUIZ (1999), p. 26.

²⁶ SALRACH (1992), p. 154.

²⁷ CASAS (2015), p. 152.

²⁸ *Ibidem*, p. 152.

negaran a reconèixer les donacions fetes pels seus avantpassats i que continuen posseint i gestionant en nom del monestir»²⁹. El cas paradigmàtic el va presentar Mir Geribert, que entre els anys 1032 i 1033 s'oposà obertament a la possessió per part del monestir de les terres de Calders i Santa Oliva. Davant d'aquesta revolta aristocràtica, el monestir, com a entitat eclesiàstica que era al cap i a la fi, en clara inferioritat militar contra els nobles que se li revoltaven, no dubtà en apel·lar al tribunal comtal. En dos judicis (1020 i 1037) arbitrats per la comtessa Ermessenda es va resoldre a favor de Sant Cugat de possessió dels dominis de la marca del Penedès³⁰.

En un àmbit territorialment més proper s'observa un ampli ventall d'actors (donants, venedors, permutadors), des dels que són, en aparença, aloers, fins als grans magnats, a diferència de les terres de frontera on predomina la subinfeudació a senyors més poderosos. Allò que percep el monestir—cases, masos, molins, horts, corrals, prats, trilles, rouredes, etc.—reflecteix una societat agrària en què l'origen de la riquesa és la terra i les infraestructures que hi estan relacionades. Així mateix, el mas comença a constar en la documentació i s'hi fa més present a mesura que avança la centúria, tot posant de manifest que «el mas ja sembla ser una unitat de residència, producció i consum, característica de l'àmbit disseminat»³¹ i, des del punt de vista del monestir, una unitat d'explotació i sostracció³². Atès el seu gran interès econòmic, el monestir procurarà mantenir-lo tot enfortint les condicions imposades als pagesos que hi viuen i hi treballen. L'abat estipularà que la donació s'efectuï amb caràcter hereditari i, a més, imposarà la transmissió íntegra (*indivisibiliter*) del mas i la terra a un dels fills³³. Paral·lelament, s'observa un augment generalitzat dels censos, tant en els suposadament autoimposats propis de les donacions com en els resultants d'un contracte agrari. Amb tot, s'observen dues tendències prou diferenciades.

«A tall d'hipòtesi, direm que quan el cens que s'exigeix és a part de fruits i molt elevat [...] hi ha moltes possibilitats que la carta s'atorgui directament d'abat a pagès [...] mentre que quan el cens és fixe, i a vegades no gaire elevat, és versemblant que

²⁹ *Ibidem*, p. 152.

³⁰ SALRACH (1992), p. 151.

³¹ *Ibidem*, p. 144.

³² *Ibidem*, p. 145.

³³ *Ibidem*, p. 134.

el contracte sigui entre l'abat i un senyor, que a vegades serà com un intermediari encarregat de treure profit de les famílies pageses dels masos»³⁴.

Som davant d'una pràctica, la dels subestabliments, que esdevindria habitual i ben documentada en diverses àrees de la Catalunya Nova al segle XII, així com a Mallorca i València a partir de la conquesta³⁵.

2.5. Plena consolidació del monestir de Sant Cugat (segle XII).

Ja en el segle XII, els documents recollits en el Cartulari deixen entreveure una desacceleració en el procés d'ampliar el patrimoni monacal per mitjà de compres—22 el XII contra 35 l'XI—i encara més a concentrar-lo dins del terme de l'alou monàstic mitjançant les permutes—10 el XII enfront de 52 el segle XI. Sobre el territori, les adquisicions continuen sent considerables a la zona del Vallès, però la novetat del segle XII és que les adquisicions de l'Alt Penedès avantatgen la resta, llevat del Vallès Occidental; es manté un ritme elevat d'adquisicions a l'Anoia i al Baix Penedès; i en nòmina apareixen comarques de la Catalunya Nova com ara l'Urgell i la Baixa Segarra³⁶. Aquest fet ens porta a pensar en Sant Cugat com una entitat feudal plenament consolidada, amb una senyoria patrimonial àmplia i ben estructurada i més interessada a dilatar el seu domini en punts estratègics de la marca a mesura que es desplaça. Més profitós seria defensar-ne la integritat, una preocupació administrativa i defensiva del domini, com bé proven l'augment de les *definitiones* i plets (110 el segle XII per 26 el segle XI), l'increment dels contractes agraris i la primera mostra dels capbreus³⁷, inventaris de béns i rendes.

En primer lloc, podríem dir que l'organització administrativa de Sant Cugat esdevé més complexa, ja que la «presència territorial i jurisdiccional del monestir obligà a establir un seguit de dignitats o oficis que es fessin càrrec de la seva administració»³⁸. Conseqüentment, no és estrany que trobem llegats al cenobi que no s'adrecin al monestir de manera general, sinó que ho puguin fer al sagristà, a l'almoïner, a l'abat o bé a l'obra del campanar³⁹. En segon lloc, el monestir desenvolupa un gran interès per la millora de les infraestructures de la seva senyoria, especialment les hidràuliques. Quant

³⁴ *Ibidem*, p. 145.

³⁵ VIRGILI (2018), p. 29-30.

³⁶ SALRACH (1992), p. 153.

³⁷ *Ibidem*, p. 152.

³⁸ CASAS (2015), p. 153.

³⁹ SALRACH (1992), p. 154.

a la captació d'aigües, les permutes eren la forma més utilitzada per a obtenir-ne conjuntament amb els acords que els abats feien per desviar-les i conduir-les, fins i tot travessant tinences d'altri, als seus molins, que acaben per estendre's una mica arreu de tot el domini vallesà,⁴⁰. Per últim, cal remarcar que el segle XII el mas esdevé omnipresent (37 referències al segle XI, 156 pel cap baix el segle XII) i es constata la seva importància econòmica amb un enduriment de les rendes exigides, de les obligacions dels tinents i de la seva vinculació a l'abat i a la tinença, que es reforça amb la clàusula que diu que el pagès no podrà vendre ni empenyorar ni alienar la tinença si no és a l'abat i als seus successors i amb la reserva del dret de fadiga—comprador preferent—per al cenobi⁴¹. A tall d'exemple, en un document de contracte agrari s'estipula que «havent mort el pagès del mas, deixant vídua i fill, calgui tornar a casar la dona a fi de portar a la llar la mà d'obra convenient, [...] reconeixent però els drets hereditaris del fill del primer matrimoni»⁴². Així mateix, destaca la freqüència amb què es documenta el pagament de drets d'entrada que, segons sembla, en el transcurs del segle XII van esdevenir obligatoris en tot contracte, amb quantitats que es mouen entre 1 i 6 morabatins, entre 15 o 16 si es tractava de la cessió de dos masos, i arribant als 50 en cas que fos un contracte *ad populandum*⁴³.

2.6. El monestir de Sant Cugat i la construcció del feudalisme.

A tall de conclusió, hem vist com els orígens del monestir resten encara força incerts i que la primera notícia documental no es presenta fins a finals del segle IX amb una confirmació de béns a l'abat Ostofred. El monestir hauria estat constituït a principis d'aquest mateix segle a través de l'aprisió d'una terra fiscal, i hauria engreixat el seu patrimoni amb successives onades d'aprisions que s'allargarien fins al segle X i participant de la dinàmica de conquesta cap a la marca del Llobregat i més enllà. El monestir, que devia jugar un paper clau en la colonització i cristianització d'unes contrades poc poblades, es va construir fonamentalment en els trenta anys que comprenen els abadiats de Joan i Odó, època en què en el Cartulari es concentren un nombre considerable d'adquisicions que jugaren un paper fonamental en la concentració patrimonial de la senyoria de Sant Cugat. L'evolució històrica del monestir entronca amb un fenomen més ampli definit com la formació i la implantació del feudalisme al

⁴⁰ *Ibidem*, p. 155.

⁴¹ *Ibidem*, p. 161.

⁴² *Ibidem*, p. 157.

⁴³ *Ibidem*, p. 158.

Comtat de Barcelona⁴⁴. En aquest sentit, si el segle X va ser un segle de formació del domini, el segle XI ho és de consolidació: es produeix un afermament de l'autoritat que permet parlar d'un enfortiment de la senyoria feudal però també d'una primera revolta senyorial. El segle XII «no va veure venir un oponent de tanta talla com Mir Geribert, però la conflictivitat que el cenobi va haver d'afrontar fou molt més greu per reiterada, duradora i estesa, socialment i geogràfica»⁴⁵, una veritable crisi de creixement. Aquesta topada és símptoma de la imperfecció del sistema, d'un equilibri de drets i obligacions que cada vegada es decantava més a favor del monestir i dibuixava una societat en què, gràcies a la solidificació de les relacions feudals, una petita minoria (el monestir) es veia extremadament beneficiada d'una massa majoritària (els pagesos) que només pagava rendes.

En termes més globals, cal apuntar que tota la societat es trobà implicada en la gènesi i desenvolupament del monestir, atès que hi hagué donacions petites provinents de la pagesia aloera en retrocés, donacions de valor apreciable de pagesos benestants, i fins i tot donacions de l'alta aristocràcia. Aquest constant degoteig de propietats, que s'accelera el tercer quart del segle X i que no cessa, sinó que només remet a partir del segle XII, permet explicar com a partir de petites propietats de laics i eclesiàstics es crea una gran fortuna eclesiàstica en el si del monestir. Amb el procés de feudalització, Sant Cugat esdevé senyoria, una institució molt poderosa en què els drets adquirits sobre la possessió del sòl s'estenen també a les persones que hi viuen, sobretot la potestat de manar, castigar, i fiscalitzar⁴⁶.

⁴⁴ RUIZ (1999), p. 14.

⁴⁵ SALRACH (1992), p. 166.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 167.

3. El Cartulari i els fons documentals de Sant Cugat en la història.

3.1. Els Cartularis: definició i sentit.

Un cartulari—o cartoral, com se l’havia anomenat tradicionalment en català—és, segons la seva definició més purament etimològica, una col·lecció de cartes. La realitat històrica que ha envoltat la producció de cartularis, però, n’ha consagrat una definició més restringida entre la historiografia. Per tant, podríem dir que un cartulari és una col·lecció de documents o actes procedents d’una mateixa institució o d’una mateixa entitat, ja sigui eclesiàstica o civil, copiats en un quadern o llibre per facilitar-ne l’accessibilitat o l’ús⁴⁷. Com a resultat, els cartularis adopten la forma d’un o diversos llibres a mesura que s’hi van unint els diferents quaderns de pergamins degudament copiats i classificats. Normalment, també en el cas del de Sant Cugat, s’optava per una distribució de continguts metòdica, sistemàtica o temàtica, rarament cronològica⁴⁸, fet atribuïble a la utilitat pràctica que per la qual havien de ser utilitzats els cartularis.

Quant a la seva raó de ser, s’han adduït habitualment dos processos. En primer lloc, el propi creixement territorial i jurisdiccional de monestirs i catedrals, que venia acompanyat de nous privilegis i títols de propietat. Conseqüentment, cada cop resultava menys viable i pràctic conservar-ne els originals en un cofre o en una caixa, i sorgia la necessitat de copiar els privilegis i els títols de possessió segons la divisió sistemàtica que l’arxiver havia establert amb els originals⁴⁹. D’altra banda, es tractaria també d’un acte defensiu davant de la formació o el creixement del «feudalisme laic» amb l’afermament, amb tendència al predomini, de l’autoritat reial, que trobava nombroses dificultats per fer valer els seus drets en les jurisdiccions eclesiàstiques. Quan es negava la propietat o per altres causes, «*para evitar tener que recurrir a los originales, para asegurar la conservación de sus privilegios y derechos, y para poner en orden sus negocios*»⁵⁰, les abadies van creure imprescindible endreçar els seus drets. Atesa la cronologia d’aquests fenòmens, tot i que ja es documenten cartularis a partir del segle X i abunden els del segle XI, la gran majoria foren compilats en el XIII.

⁴⁷ RIUS (1945), p. VII.

⁴⁸ *Ibidem*, p. VIII.

⁴⁹ *Ibidem*, p. VIII.

⁵⁰ GIRY (1894), *Manuel de diplomatique*, citat a RIUS (1945), p. IX.

3.2. Descripció del Cartulari de Sant Cugat i arranjaments d'època moderna.

El Cartulari de Sant Cugat del Vallès conté 1.391 documents que abracen el període comprès entre els anys 904 i 1249⁵¹. Els seus fulls mesuren 53 x 35 cm, conté 426 folis i està escrit en pergamí a dues columnes amb escriptura rodona monacal, romànica, de mitjan segle XIII; clarament es distingeixen dues mans i encara dues més, dels segles XV i XVI, en els fulls que devien haver quedat en blanc i on posteriorment es copiaren més documents⁵². La descripció més antiga referent al Cartulari la trobem en la relació que el Col·legi de Notaris de Barcelona en féu el 1608 mentre se'n discutia l'autenticitat:

«Item trobam en lo dit cofre un llibre gran en full de forma major en pergamí, scrit de mà, cubert ab cubertas de fusta cubertas de cuiro fins a mig lloch [...] velles y esquinqades segons se veu ab sos tancadors de cuiro ab los gaffets de llautó ab son pany i clau en lo mig [...] y segons lo Rnt. Abat y monjos referexen se anomena vulgarment lo llibre o Cartoral»⁵³.

És precisament la necessitat de fer autenticar el Cartulari per part de les autoritats civils el que evidencia la seva importància com a base sobre la qual encara sostenia els drets, rendes i jurisdiccions del monestir ben entrada l'època moderna. Tenim notícia de diverses ocasions en què va haver de ser traslladat a la ciutat de Barcelona per a ésser compulsat en diversos moments de l'edat moderna (1577, 1608, 1764...).

De fet, entre els segles XVII i XVIII es produeix a Catalunya de forma generalitzada una situació aparentment paradoxal. Per una banda, l'escassa classificació i la poca familiarització amb la cal·ligrafia i la contextualització històrica no n'incentiven l'accés i agreugen l'arraconament i el mal estat de conservació de molta documentació⁵⁴. D'altra banda, són aquestes mateixes dificultats d'interpretació les que fomenten la posada al dia dels arxius: davant l'elevat gruix de documentació històrica, aquella que és considerada més útil s'arranja degudament mentre que la resta—nombroses piles de pergamins amb poc valor pràctic—és desatesa. L'interès per aclarir-ne el contingut, fins i tot copiant o traduint al català els documents considerats més importants, s'estén a bona part dels arxius⁵⁵. L'arxiu del monestir de Sant Cugat no en fou una excepció, i és per això que a la part superior dels pergamins del Cartulari hi ha «una línea roja,

⁵¹ SALRACH (1992), p. 131.

⁵² RIUS (1945), p. XIV.

⁵³ MAS (1902), p. 214-215.

⁵⁴ SABATÉ (2019), p. 24.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 27.

*expresando la localidad o lugar topográfico de los documentos que están copiados a continuación, [...] un regesto muy sucinto del documento que le sigue; posteriormente, en el siglo XVII, se escribió otro regesto, en catalán, más extenso*⁵⁶. També data del segle XVII o XVIII la numeració dels fulls.

3.3. El liberalisme i el primer salvament del fons durant el Trienni Liberal.

Des del darrer cop que el Cartulari fou dut a compulsar a Barcelona, entre 1761 i 1764, restà altra vegada al monestir fins al 1822, coincidint amb el Trienni Liberal (1820-1823). Entre aquestes dues dates, acabaven de prendre forma en el si de la Il·lustració uns ideals de progrés que «impulsaven la recerca d'un futur que no requeria arrels en el passat—el qual era vist com una rèmorà inútil—, i de retruc es justificava la descurança o l'anorreament de les seves petges, com ara els documents»⁵⁷. La Revolució Francesa permeté que aquesta relació amb el passat fes el salt a la vida política, i els monestirs es convertiren en objectiu directe de la revolta perquè simbolitzaven l'opressió o els vincles que es pretenien desfer. Amb la Guerra del Francès (1808-1814) els estralls arribaren a Catalunya, i aviat foren nombroses les notícies sobre la destrucció de «*pergaminos, escrituras y códices de mucha estima*»⁵⁸. Alguns monestirs pròxims a les escaramusses, com el de Montserrat, en resultaren profundament afectats, mentre que d'altres, com el de Sant Cugat, en sortiren pràcticament indemnes.

Amb la invasió francesa, les idees il·lustrades sobre els testimonis del passat, vistos com un material envellit, il·legible i inservible, havien estat introduïdes a Espanya i havien calat fort el en liberalisme, que veia en el poder del clergat, especialment el regular, un obstacle per al progrés. Paral·lelament, l'Església, que sentia amenaçada la continuïtat del seu paper social i econòmic preponderant, s'arreglerà amb els postulats més conservadors i reaccionaris, fet que explica perquè el 1820, després de l'èxit del pronunciament de Riego, els béns i les persones de l'Església se situessin al bell mig dels objectius de les revoltes populars⁵⁹. En el Trienni Liberal s'aboliren les comunitats monacals i tots els monestirs foren clausurats i els arxius, arraconats i saquejats⁶⁰. Només en alguns casos els arxius pogueren ser salvats amb l'adopció de mesures

⁵⁶ RIUS (1945), p. XIX.

⁵⁷ SABATÉ (2019), p. 7-8.

⁵⁸ MERCADER (1949). «Las divisiones territoriales napoleónicas en el Principado de Cataluña», *Estudios Geográficos* 35, p. 251-298, citat a SABATÉ (2019), p. 33.

⁵⁹ SABATÉ (2019), p. 39).

⁶⁰ *Ibidem*, p. 68.

preventives com ara els trasllats de documentació. En aquest sentit, cal destacar l'actuació de Pròsper de Bofarull, director de l'Arxiu Reial de Barcelona—denominat oficialment Arxiu de la Corona d'Aragó des de 1782—i personatge eminent a l'hora de preservar la memòria de Catalunya. D'acord amb la Reial Ordre de 20 de novembre de 1822, que disposava recollir biblioteques i arxius de convents i monestirs suprimits⁶¹, Bofarull demanà el trasllat a Barcelona de vint-i-cinc arxius monàstics, entre els quals el de Sant Cugat. Del cenobi santcugatenc arribaren a Barcelona en un primer moment 45 còdexs, dues butlles de papir i el Cartoral. En una segona tramesa de gener de 1823 ingressaren a l'arxiu 69 còdexs més i 53 pergamins del calaix dels privilegis, mentre que la documentació referent a l'abat i les dignitats monàstiques restà en el cenobi vallesà i quatre o cinc caixes de pergamins i papers foren lliurades en el seu moment al comissari de l'amortització⁶². L'inici de la Dècada Ominosa (1823-1833) vingué acompanyat d'una Reial Ordre de 28 d'abril de 1824 que ordenava la restitució de tots els fons als seus respectius posseïdors. Val a dir, però, que malgrat les indicacions de Bofarull, els trasllats de documentació els solien efectuar delegats d'Hisenda «com a responsables d'un bé confiscat i pertanyent a l'Estat; conseqüentment, la documentació era remenada sense cap criteri ni cura arxivística, de manera molt descurada i en funció de les capacitats de càrrega»⁶³ i, per tant, cal suposar que en tots dos casos el trasllat ocasionà grans pèrdues.

3.4. Desamortització i exclaustació. Dispersió i espoliació de l'arxiu.

La situació es repetiria a partir de 1835 arran de dos decrets promulgats per Mendizábal, cap de govern, a data d'octubre de 1835 i març de 1836, que comportaven una desamortització de més abast, definitiva i acompanyada de l'abolició dels ordes religiosos i l'apropiació de tots els seus béns. Els decrets d'alguna manera donaven cobertura legal a uns avalots anticlericals esdevinguts arreu d'Espanya a partir de l'estiu de 1835. Al monestir de Sant Cugat, els fets es produïren la nit del 26 al 27 de juliol, l'endemà de la diada de Sant Cugat, en què l'abadia i les cases dels monjos foren incendiats i saquejats. Alguns hi anaven atrets pels tresors i les riqueses que hi poguessin haver amagades; d'altres, per apropiar-se o fer desaparèixer les escriptures d'establiment de censos. «Se cercaren algunes escriptures i es destruïren per esborrar els

⁶¹ VIVÓ (2006), p. 308.

⁶² *Ibidem*, p. 308.

⁶³ SABATÉ (2019), p. 74)

drets monàstics, però ningú va parar esment a l'existència de registres paral·lels, que passaren a mans d'Hisenda»⁶⁴. El mateix dia de l'incendi, els monjos encara havien tingut temps de celebrar una missa en honor al patró, a corre-cuita, i s'allunyaren del monestir discretament, emprenent diversos camins, per sempre⁶⁵. A partir d'aquell moment el cenobi, desert i parcialment destruït, restava totalment indefens davant de nous assalts o incursions. Mentre a l'església, al claustre i a les antigues cases dels monjos «se completó hasta la saciedad la obra de lapidación y el destrozo»⁶⁶, els calaixos i els armaris de l'arxiu i la biblioteca eren regirats i buidats pels curiosos que s'atansaven al monestir. En aquestes circumstàncies, ben aviat els gruixos documentals medievals es van espargir per tot arreu, i van ser fets servir en tota mena d'usos domèstics, des d'atiar el foc fins a fer-ne «cubiertas de despreciables cuadernos»⁶⁷.

L'arxiu i la biblioteca reberen la visita de Pròsper de Bofarull, qui el mateix juliol de 1835 es tornà a endur a Barcelona els mateixos documents que ja havia salvaguardat el 1822, atès que «figuramos que quedarían depositados en algún almacén o en el mismo Archivo, dentro de las mismas cajas que habían llegado de Barcelona, ya que en la carpeta número 9 hay una nota que dice “cuando en 1835 volvieron a recogerse estos códices faltaron los siguientes (y cita solamente tres)”»⁶⁸. Aquests documents, entre els quals es trobava el Cartulari, restarien en el mateix arxiu fins a l'any 1936. Pel que fa a la resta del fons documental, malgrat esgrimir diverses confirmacions governatives (1836, 1838 i 1841), Bofarull veia com Hisenda li impedia reiteradament que es portés a terme el trasllat de la documentació a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁶⁹. Per tant, es va haver de limitar a assegurar-ne la conservació al lloc i, segurament, hi féu tapiar les entrades⁷⁰. El *Comisionado de Amortización*, depenent d'Hisenda, realitzà una visita a l'arxiu del monestir el 1840, prèvia al trasllat de la documentació. «Obriren el portal de la llibreria situada al claustre i hi trobaren piles de papers i de llibres, alguns arraconats i d'altres col·locats en armaris: en conjunt podia haver-hi d'uns 800 a 1.000 volums»⁷¹. Tanmateix, atès el seu gruix, la confiscació s'ajornà, i l'elevat fons devia restar-hi encara uns quants anys més. Mentrestant, l'espoliació continuà, i la documentació no

⁶⁴ AULADELL (2010), p. 79.

⁶⁵ VIVÓ (2006), p. 309.

⁶⁶ AULADELL (2010), p. 80.

⁶⁷ BARRAQUER (1906), *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, vol I, p. 99-100, citat a SABATÉ (2019), p.79.

⁶⁸ RIUS (1945), p. XLII.

⁶⁹ SABATÉ (2019), p. 80-81.

⁷⁰ AULADELL (2010), p. 81-82.

⁷¹ *Ibidem*, p. 83.

només de Sant Cugat, sinó d'altres monestirs catalans que es trobaven en una situació semblant, «fou objecte de l'interès de nombrosos curiosos, erudits i, aviat, antiquaris, i de seguida va aparèixer un negoci de compra-venda d'aquest material»⁷².

3.5. El catalanisme i la recuperació de la documentació monàstica.

Cap a la darrerïa del segle XIX, el contingut històric d'aquests documents comença a rebre atenció d'uns altres àmbits: en el marc de la Renaixença pren força la determinació d'articular un discurs identitari propi⁷³. Conseqüentment, la voluntat de conèixer i estudiar les arrels històriques del país i reivindicar-ne la identitat i la cultura animen a la cura de les petges documentals⁷⁴. Els fons monacals, en gran mesura dispersos i fragmentats custodiats a les seus provincials d'Hisenda o bé en mans d'antiquaris eren fàcilment accessibles a tot aquell intel·lectual qui manifestés la determinació de classificar-los i tenir-ne cura. «Els erudits no dissimulaven pas les seves acumulacions particulars de documents, que empraven en la redacció dels seus llibres d'història i que, amb plena naturalitat a partir de 1907, solien llegar a l'IEC»⁷⁵. De la mateixa manera, el monestir de Montserrat, centre destacat del catalanisme conservador d'arrel catòlica, sentí la necessitat de recuperar la seva documentació, però també tota aquella que pogués recollir d'altres cenobis. És així com l'any 1907, el pare Joaquim Pandolit, abat de Montserrat, gestionà la compra d'una part del fons documental de Sant Cugat composta per 507 pergamins⁷⁶ a un antiquari que suposadament l'havia adquirit d'Hisenda⁷⁷. El desgavell que imperava a les seus provincials d'Hisenda es començà a resoldre a partir de 1918, quan una reial ordre obligava a traslladar els seus fons històrics a l'Arxiu de la Corona d'Aragó; trasllat que, pel que fa a la província de Barcelona, no es completaria fins al 1962⁷⁸.

3.6. La Guerra Civil. Trasllat i preservació de la documentació.

El cicle de destrucció documental a Catalunya visqué el seu últim gran episodi durant la guerra civil espanyola (1936-1939). L'esclat revolucionari de l'estiu i la tardor del 1936 situava la documentació eclesiàstica, especialment la parroquial—la menys afectada

⁷² SABATÉ (2019), p. 79.

⁷³ *Ibidem*, p. 91-92.

⁷⁴ *Ibidem*, p. 93.

⁷⁵ *Ibidem*, p. 98.

⁷⁶ TAXONERA (1998), p. 174.

⁷⁷ BLANCO (2015), p. 19.

⁷⁸ SABATÉ (2019), p. 90-91.

pels estralls del segle XIX—com a objecte de destrucció. Per tal de protegir-la, per mitjà d'un decret del 4 d'agost de 1936 es posava tota la documentació anterior al segle XIX a disposició de la Generalitat de Catalunya i l'Arxiu de la Corona d'Aragó, malgrat ser de titularitat estatal, restava també a disposició de la Generalitat⁷⁹. El cerverí Agustí Duran i Sanpere, nomenat cap de la Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat de Catalunya, organitzà dos arxius-refugis, un per a les comarques occidentals (Poblet) i un altre per a les comarques orientals (Viladrau) per resguardar la documentació dels bombardejos. Una considerable selecció dels fons de l'ACA fou traslladada a Viladrau per la seguretat que oferien les altures del Montseny. La secció d'Arxius disposà allà de tres cases del poble per gestionar els enormes volums de documentació que s'hi transportaren: uns 18.000 pergamins i la sèrie de còdexs dels monestirs de Ripoll i de Sant Cugat⁸⁰. Després d'aplanats i classificats, els pergamins eren arxivats en unes calaixeres de fusta de tal manera que quedessin classificats per procedència i data; així «a desgrat de tenir-los allunyats de Barcelona, no els tenim magatzemats ni molt menys, sinó [...] a disposició dels investigadors que vulguin utilitzar-los»⁸¹. Un cop acabada la guerra, a partir del mes de febrer de 1939 el *Servicio de Recuperación Bibliográfica y Documental* s'encarregà de retorn de la documentació a l'ACA, havent-se «*salvado totalmente, sin haberse perdido ni un solo libro ni un solo papel*»⁸².

3.7. *Estudis sobre el Cartulari de Sant Cugat.*

Modernament, a cavall dels segles XIX i XX, el Cartulari de Sant Cugat ha estat descrit per Carreras i Candi, Gaietà Barraquer i Fèlix Duran⁸³. Josep Mas fou el primer a realitzar un estudi en profunditat del Cartoral de Sant Cugat. Després d'haver-ne confeccionat un índex, l'any 1902 publicava gairebé 500 registres de documents continguts en el Cartoral seguint l'ordre en què hi són copiats. El 1905 reeditaria les mateixes fitxes i les que mancaven optant, aquest cop, per una disposició cronològica⁸⁴. L'obra no es reprendria fins un cop acabada la Guerra Civil quan, de la mà de Josep Rius arribaria, entre 1945 i 1947, la publicació íntegra del Cartulari en tres volums, amb tots els seus documents degudament regestats i transcrits. Josep Rius es decantaria

⁷⁹ ZAMORA (2000), p. 90 i 95.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 100.

⁸¹ *Ibidem*, p. 91.

⁸² *Ibidem*, p. 114.

⁸³ RIUS (1945), p. XIV.

⁸⁴ MAS (1902).

també per presentar la documentació per ordre cronològic tot i trencar amb l'estructura de l'original perquè

«al investigador no le interesa tanto como a los poseedores del Cartulario disponer bajo una misma voz o propiedad todas las fichas relativas a la posesión, sino que le conviene estudiar en un período determinado una institución, su evolución, unos nombres o apellidos, la cronología, [...] el cambio de las fórmulas jurídicas, la sucesión de monedas, la aparición de palabras o modismos vulgares, el modo de datar los documentos, la manera de subscribirlos, la formación de los nombres y apellidos»⁸⁵.

Així mateix, per a la present edició, l'autor va considerar que, atesa la importància de tots els documents antics anteriors a l'any 1000, calia completar els buits que presenta el Cartulari fins a aquesta data tot incloent-hi els documents corresponents a aquest període recuperats dels fons documentals de Sant Cugat custodiats a l'Arxiu de Montserrat i a l'Arxiu de la Corona d'Aragó⁸⁶. És per aquest motiu que l'edició del Cartulari de Josep Rius conté bona part dels pergamins del fons de Montserrat fins al tombant del mil·lenni, mentre que la proporció de documents inèdits entre els datats a partir del segle XI augmenta considerablement⁸⁷.

3.8. Descripció del fons documental de Sant Cugat.

El fons documental de Sant Cugat no es limita, ni molt menys, al Cartulari, sinó que consta d'un gran nombre de documents dipositats en diferents arxius (Taula 1, p. 31). El fons més gran i més important es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, on «no hay sección en la que se creyera poder hallar algo de Sant Cugat que no haya sido escudriñada»⁸⁸. A la carpeta «Monacals» es localitza tot allò referent al monestir de Sant Cugat. D'una banda, a l'apartat de «Monestirs benedictins» hi ha uns 1.200 pergamins que en provenen, i més d'un centenar dels quals es desconeix la procedència, fet que retrata els problemes patits. D'altra banda, a l'apartat «Monacals d'Hisenda» es conserven 67 lligalls grans i 17 de petits procedents també del cenobi vallesà⁸⁹. Així mateix, com ja hem apuntat anteriorment, l'arxiu de Montserrat conté 507 pergamins procedents d'una compra realitzada el 1907. Es tracta d'un fons documental poc

⁸⁵ RIUS (1945), p. XLIII-XLIV.

⁸⁶ *Ibidem*, p. XLIV.

⁸⁷ BLANCO (2015), p. 21.

⁸⁸ RIUS (1945), p. LXVII.

⁸⁹ UDINA (1954), p. 413.

estudiat, la majoria dels pergamins del qual són inèdits i un gran nombre no foren recopilats en el Cartulari de Sant Cugat.

4. Els documents de dubtosa vinculació amb Sant Cugat de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. Resultats i conclusions.

Amb relació al gruix documental dipositat a l'Arxiu de la Corona d'Aragó de dubtosa vinculació amb Sant Cugat, s'ha treballat sobre un total de 86 documents datats entre el 942 i el 1150. A causa de l'elevat gruix documental i al fet que les limitacions pròpies d'un TFG impedeixen tractar-lo en la seva totalitat, s'ha decidit finalitzar el present estudi a l'any 1150, coincidint amb la fi de l'abadiat d'Alerand de Sarrià. En resum, s'ha cobert un període d'uns 200 anys i en restarien uns 100 més per completar totalment el fons.

Val a dir, en primer lloc, que en 85 dels 86 pergamins treballats les transaccions tenen lloc entre particulars, i que només un sol document, el 0104, que a més a més es troba en molt mal estat, es tracta d'una adquisició per part del monestir a través d'una donació. Aquest fet impedeix establir un lligam directe entre els pergamins i el cenobi, ja que aquest no figura en cap de les parts, i tampoc no s'evoca. Creiem que aquest és el motiu principal pel qual avui en dia encara continuem sense saber-ne la relació concreta que hi pot haver.

S'ha observat que la tipologia documental predominant són les vendes (60), que constitueixen un 69,8% del total (Taula 2, p. 32). En segon lloc, però amb una proporció molt inferior, trobem els empenyoraments (12) i les donacions (8). Força més anecdòtiques són les permutes (2), els testaments (2), els judicis (1) i les convinençes feudals, o infeudacions (1).

4.1. Toponímia.

La classificació de la toponímia per comarques reflecteix que les regions concorden amb les àrees d'influència del monestir de Sant Cugat (Taula 2, p. 32). D'una banda, són majoritàries les transaccions sobre béns situats al Vallès, d'especial interès pel cenobi perquè se situen dins de l'àrea d'expansió del seu domini patrimonial. D'altra banda, s'observa també un destacable volum de documents que fan referència a llocs situats a la marca del Llobregat i del Penedès, indrets on el monestir tingué un paper d'organització de la colonització molt actiu. També són destacables, tot i que en menor mesura, els béns localitzats al Pla de Barcelona.

El terme que apareix amb més recurrència és Sant Cugat (23) a partir de les seves partides de Feixes (12), Madrona (4), Aqualonga (3), Valldoreix (2), Gausac (2) i Canals (2). El lloc de Feixes va portar, en un primer moment, a certa confusió; Udina l'identifica amb rotunditat amb la parròquia de Sant Iscle de Vilatzir⁹⁰, un centre de poder econòmic i social entre els segles XI i XVI que actualment es correspon amb Torre Malla, al municipi de Parets del Vallès⁹¹. Tanmateix, com que en gran part dels documents s'indica que els béns alienats al lloc de Feixes confronten amb la Riera Major de Sant Cugat (*Medio Rio Maior*), ens sembla força més coherent relacionar-lo amb la partida de Feixes que s'estén seguint aquest curs d'aigua entre els actuals termes de Sant Cugat i de Cerdanyola, tal com proposa Kirchner⁹². A més a més, 10 d'aquests 12 manuscrits amb menció al lloc de *Fexas* daten d'un període relativament curt en el temps, entre l'agost del 1021 i l'octubre del 1023. Es tracta de 6 vendes i 4 empenyoraments en què el comprador o el prestador són sempre la mateixa persona: un tal Bonfill, referit sempre com a prevere o sacerdot. Aquest Bonfill, que actua sempre a títol personal, mai vinculant-se a cap institució eclesiàstica en concret, adquireix en aquest període de poc més de 2 anys una sèrie de dominis agraris, molts dels quals adjacents entre si. A més a més, en 7 d'aquests documents les venedores són també les mateixes persones, Ermengotis i la seva filla Orucia, que no podem descartar que es desfacin progressivament dels seus béns degut als deutes contrets amb Bonfill. El mateix magnat adquireix, el 1038, una darrera propietat al lloc de Feixes i, a més a més, apareix en diverses ocasions en els documents del Cartulari de la mateixa època.

Encara al Vallès, nombroses transaccions tenen lloc al terme de *Palacio Avuzido*, que formaria part d'unes sèries toponímiques—les dels *palatia*—que a Catalunya surten en les fonts medievals a partir del segle XI⁹³. En formarien part, també, Palau Solità (5) i Palou (2), a l'actual municipi de Granollers. *Palacio Avuzido* i totes les seves variants, que nosaltres trobem documentat a partir del 982, remetrien etimològicament, segons Coromines⁹⁴, a un *Abu Sa'id*, i donaria lloc a un extens terme a l'àrea de Ripollet. Ara bé, els límits concrets del terme són encara difusos, i ben bé podria ser que s'endinsessin en els actuals termes de Montcada, Reixac i Cerdanyola. De les 11 referències que hem recollit a *Palacio Avuzido*, en 7 s'indiquen com a afrontacions dels

⁹⁰ UDINA (1981), p. 30.

⁹¹ VILAGINÉS (2020), p. 9.

⁹² KIRCHNER (2012), p. 30.

⁹³ GIBERT (2007), p. 2-3.

⁹⁴ COROMINES (1994), p. 124.

béns el Riu Sec i, en una altra, també el Riu Ripoll, per la qual cosa deduïm que el terme s'estendria pel curs final del Riu Sec fins a l'aiguabarreig amb el Riu Ripoll—i potser més enllà—, a la confluència dels termes de Cerdanyola, Ripollet i Reixac. En un altre document, s'indica el lloc de *Vilarafia*, pertanyent al terme actual de Moncada, com a partida del terme de *Palacio Avuzido*. Així mateix, en 9 ocasions s'esmenta el lloc de Saltells, identificat per Udina com Can Serra Perera, al marge dret del Riu Sec i, per tant, en el terme de Cerdanyola. El que sí que sembla clar és que, degut a la proximitat a ambdós rius, les propietats irrigades i les infraestructures hidràuliques hi abundaven: hi documentem la venda de 4 molins, 2 dels quals s'esmenta que tenen un rec, i de 2 horts amb les seves sèquies i fonts.

A l'àrea del Baix Llobregat documentem amb major proporció els topònims del Castell de Cervelló (11), de vegades juntament amb els *Ortos Comitales* de Sant Vicenç dels Horts (5) a la llera dreta del riu Llobregat, i del Castell d'Eramprunyà (6). En alguns documents és el mateix Guerau Alemany II, senyor de Cervelló i home de confiança del comte Berenguer Ramon II *el Fratricida*, qui actua com a una de les parts implicades. També s'al·ludeix al mateix Guerau Alemany en un testament del 1087 perquè qui testa té un deute amb ell de 200 mancusos. D'altra banda, els béns referents al Penedès són d'una naturalesa ben diferent. En comptes de dominis agraris de major o menor importància distribuïts en diferents termes, el que hi trobem és la possessió d'extensos termes castrals sencers, producte de l'afany colonitzador i ordenador del cenobi en els territoris de conquesta. Podem subratllar el Castell de Sant Vicenç de Calders (3), objecte d'infeudació a Guillem Bernat del Papiol el 1150. També recollim béns a Guardiola de Font-Rubí (1), Olèrdola (1), els Hostalets de Pierola (1), Santa Oliva (1), el Bruc (1) i Albinyana⁹⁵. Pel que fa a l'àrea del Pla de Barcelona, destaquem la venda d'una casa segurament situada al carrer dels Arcs, atès que es menciona la seva localització en els *arcos anticos*, i de propietats agràries a *Quinciano*, topònim dubtós però que, gràcies al fet que apareix conjuntament amb *Turre Blanca*, hem ubicat a Sant Martí de Provençals⁹⁶. Per últim, s'han documentat dues vendes de vinyes a Trullols (Sarrià) i una a Vallvidrera.

⁹⁵ Albinyana no és present en la documentació estudiada, però creiem oportú fer-hi referència perquè juntament amb Sant Vicenç de Calders i Santa Oliva formava una considerable unitat jurisdiccional compacta.

⁹⁶ UDINA (1981), p. 20.

4.2. Els immobles.

Constatem que la major part dels béns objecte de transacció són possessions de tipus agrari: terres, vinyes, trilles, horts, etc. Així mateix, volem posar en relleu la importància de les infraestructures hidràuliques de què tenim notícia, també vinculades a les pràctiques agrícoles o de transformació de productes del camp. Hem comptabilitzat un total de 9 molins i un mínim de 27 possessions més en què s'explicita la presència d'un rec o bé afronten amb cursos naturals o artificials d'aigua com ara rius, rieres, torrents, canalitzacions, basses o pous, vinculats a horts, terres, vinyes o prats. En total, 36 referències (un 42% del total) entre molins i superfícies potencialment (i probablement) irrigades, la majoria al Vallès, comarca on avui en dia predomina l'agricultura de secà. Aquests resultats estan en consonància amb la hipòtesi proposada per Helena Kirchner en els seus estudis sobre els espais agraris del terme del monestir de Sant Cugat i amb el que apunten Salrach i Vilaginés sobre l'interès del monestir per controlar la captació d'aigües⁹⁷. Segons Kirchner, «els espais de conreu dels segles X i XI capturats i gestionats pel monestir de Sant Cugat eren majoritàriament espais situats arran de corrents naturals d'aigua i eventualment regats»⁹⁸. Els sistemes de rec, que nosaltres gairebé sempre documentem en parcel·les que limiten amb algun curs natural, no devien estendre's gaire més enllà, de manera que els espais agraris del Vallès o, si més no els de Sant Cugat, Rubí, Cerdanyola i Ripollet «estaven situats aclaparadorament al fons de les valls, és a dir, ocupaven terrenys desforestats en els marges dels cursos d'aigua naturals»⁹⁹. Així, doncs, els espais agraris del domini patrimonial de Sant Cugat es devien caracteritzar per parcel·laris al fons de les valls, majoritàriament irrigats, i una extensa àrea de prat, zona humida als marges de la qual hi havia parcel·les cultivades¹⁰⁰. Els molins es concentraven només als termes veïns de Rubí i Cerdanyola—el Riu Sec o el Riu Ripoll presenten cabals més regulars que la Riera Major—, i és probable que, en un primer moment, el seu ús anés subordinat al regatge¹⁰¹.

Les terres, les vinyes i les trilles dominaven el paisatge agrari del Vallès entre els segles X i XII. Les mencions a vinyes i terres sovint apareixen associades a horts, a diferents

⁹⁷ VILAGINÉS (2016), p. 14.

⁹⁸ KIRCHNER (2006), p. 29.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 31

¹⁰⁰ KIRCHNER (2012), p. 31.

¹⁰¹ VILAGINÉS (2001), p. 63.

classes d'arbres i a canalitzacions dels molins (*subter regum*). Cal suposar, doncs, uns espais de policultiu, on es barregen espais d'horta, vinya, fruiters i cereal¹⁰². La unitat de superfície bàsica era la mujada (aproximadament mitja hectàrea), i en molts casos els documents parlen de *terras cultas et eremas*, referint-se als guarets i a les rotacions que s'hi practicaven. També era comú que una peça de terra incorporés arbres, que podien ser fruiters (*pomiferis*), alzines, roures i garrics que formessin boscos (*glandiferis*), o sense especificar-ne la varietat (*diversis generis*). Directament, només hem trobat una referència als ametllers i als olivers. De fet, el de l'oliver era un cultiu que al Vallès, al contrari que la vinya, «no havia sobreviscut al desmantellament de l'agricultura romana»¹⁰³. La vinya o la vinya emparrada (trilla) devia dominar part del paisatge d'algunes determinades zones, on es devien plantar juntes, ja que és comú trobar vinyes que confronten en diversos punts amb més vinyes. A més a més, hem trobat evidències d'estructures d'emmagatzematge del vi en cases: les *foveas*, que hem identificat com a “cellers” o “rebostos”.

Els béns immobles que es traspassen, com ara les cases, solen anar sempre vinculats a terres o vinyes, i respondrien petites unitats disperses d'explotació agrícola. La documentació d'aquestes unitats producció des del segle IX contrasta amb l'aparició tardana del terme que les defineix: el mas o *mansus*, que no testimoniem fins al 1107. Podem afirmar que el mas, entès com a nucli de residència disseminat amb unes extensions més o menys significatives de terres dedicades als conreus i espais reservats als boscos i als erms, és anterior al mas com a institució. El domini senyorial sobre els pagesos hauria forjat, entre els segles XI i XII, la consideració jurídica d'aquesta entitat rural, recuperant el vell mot carolingi per a referir-s'hi¹⁰⁴ i promovent-la com a unitat d'explotació estable per la seva capacitat de generar prou excedents per satisfer les creixents rendes senyorials¹⁰⁵.

Per contra, la primera referència als alous (*alodio*) és de 1029, i abunden a partir d'aquella data, tant els de petita extensió com els de gran magnitud. Les diferències sobre la importància dels alous les podem observar, per exemple, en el mateix terme de Sant Cugat: el 1041 es ven un alou a Gausac per 47 mancosos, mentre que el 1052 es paguen només 3 sous per un altre alou al Turó de Fumet. El terme “feu” (*fevo*) no el

¹⁰² KIRCHNER (2012), p. 34.

¹⁰³ *Ibidem*, p. 59.

¹⁰⁴ FARÍAS (2009), p. 25.

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 16.

trobem documentat fins al 1116, i es reserva només per a grans dominis senyorials al sud del Llobregat.

4.3. Monedes i expressions monetàries.

La taxació del valor dels béns també experimenta diferències substancials en el temps. En un primer moment predomina l'expressió del valor de les coses en sous (*solidos*), unitat de compte que es manté més o menys estable en els documents fins a mitjan segle XI. Cap a finals del segle X comencen a circular els primers mancusos d'or andalusins. Els seus mecanismes d'entrada són «les expedicions mercenàries, primer, i més endavant la formalització d'uns tributs o paries que els dividits taifes musulmans s'avindran a pagar als comtes i als senyors catalans»¹⁰⁶. En el present fons la primera estimació en mancusos data del 1005, i a partir d'aquell moment comencen a desplaçar els sous, convertint-se en la unitat de compte de referència juntament amb les unces d'or, que trobem a partir del 1009. Només en un document del 1007 i en un del 1062 localitzem un esment al diner (*denario*), una de les primeres emissions comtals atribuïda a Ramon Borrell¹⁰⁷. En aquest darrer, més concretament, a mig diner de Barcelona, utilitzat per satisfer un deute de 6 sous. De forma més esporàdica, ja ben entrat el segle XII, trobem una referència al morabatí (*moabetino*) en un pergami del 1113.

Cal tenir present que aquestes referències monetàries contingudes en la documentació escrita tenen dos components: la unitat de compte i el mitjà de pagament, tots dos al·ludits amb el mateix nom (*pretium*)¹⁰⁸. Si bé l'ús de la moneda com a unitat de compte és aclaparador, encara no queda clar el grau de monetització—sens dubte, molt menor— pel que fa als mitjans de pagament. En diverses ocasions s'estipula que el pagament es feia en espècies (*in rem valentem*), generalment en quarteres, cafissos (*kafficia*) o aimines (*emina*) de blat o ordi. De la mateixa manera, sembla que en el registre numismàtic feudal primerenc, els noms solitaris *solidus*, *diner* o *mancus* són estrictament expressions de mesura monetària¹⁰⁹. En un percentatge força més baix de documents es deixa constància de la puresa i la legalitat de la moneda utilitzada—ara sí, com a mitjà de pagament. Són recurrents les expressions *de auro bono*, *de auro cocto* o *purissimi* amb relació a mancusos i unces d'or i, de la mateixa manera, en alguns casos se n'expliciten les proporcions (*quinto per cuarto*, *cum suo lucro per cuarto*).

¹⁰⁶ BALAGUER (1993), p. 23.

¹⁰⁷ BOTET I SISÓ (1908), p. 80-81.

¹⁰⁸ RETAMERO (2003), p. 107.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 108.

Pel que fa a les referències a moneda andalusina, en dos documents dels anys 1009 i 1021 s'estipula el valor dels béns alienats en unces d'or o mancusos *iahari aut almuri*. Segons Botet i Sisó, amb aquests qualificatius es volia que el pagament fos en mancusos andalusins de l'època d'Al-Hakam II que duguessin gravat el nom *Xafar* o *Armīr*¹¹⁰. La qualitat i regularitat de determinades emissions monetàries de Còrdova feia que fossin àmpliament conegudes i referenciades tant en les fonts àrabs com cristianes a través de la presència d'algun nom, generalment, el del cap de la seca califal (*ṣāhib al-sikka*)¹¹¹, Amir i Jafar entre el 961 i el 976. En dos manuscrits de la darrerïa del segle XI (1093 i 1096) recollim esments a l'or de València, referit també com a «or de rovals», un numerari andalusí de baixa llei que circulà als comtats catalans en aquella època; reflecteix el descens de la qualitat del circulant auri els darrers anys de les taïfes i que acabaria sent desplaçat pels morabatins d'or almoràvits¹¹². Per últim, en uns documents de mitjan segle XI consten per primer cop les exigències de pagament en mancusos i unces «en moneda de Barcelona». Els més reculats en el temps podrien tractar-se de mancusos d'imitació produïts en tallers de Barcelona, com el de Bonhom o Enneas¹¹³, mentre que a partir de 1069 ja es documenten les primeres encunyacions comtals en un intent de Ramon Berenguer I d'exercir un ferm control monetari.

4.3. Consideracions finals.

A tall de conclusió, direm que tot i haver estat classificats amb la categoria de dubtosos en relació a la seva vinculació amb el monestir de Sant Cugat, diversos factors fan pensar que sí que en procedeixen. La toponímia coincideix amb la que és present amb el Cartulari, i el predomini d'un tipus de béns que s'ha demostrat que foren d'especial interès pel cenobi reforça aquesta hipòtesi. Unes primeres comprovacions, encara molt inicials, suggereixen la possibilitat que els documents estudiats recullen transaccions prèvies entre particulars sobre el que en un futur esdevindrien adquisicions de Sant Cugat. Caldria comparar amb més profunditat els actors que s'hi esmenten i les afrontacions dels béns objecte de transacció amb els dels documents presents en el Cartulari per poder-ho afirmar amb més rotunditat. En tot cas, això s'escapa dels límits d'aquest Treball de Final de Grau, i ho reservem per a una possible futura recerca en el marc d'un Treball de Final de Màster. De moment, aquesta primera aproximació al fons

¹¹⁰ BOTET I SISÓ (1908), p. 30.

¹¹¹ CANTO (2016), p. 23.

¹¹² BALAGUER (1993), p. 28.

¹¹³ *Ibidem* (1993), p. 25-26.

inèdit custodiat a l'ACA ha servit per catalogar-ne i descriure'n una primera part corresponent als primers 200 anys de custòdia documental del monestir. Amb la informació que se n'ha tret, s'ha pogut fer una primera valoració de la toponímia i del tipus de possessions i béns que s'hi recullen, cosa que sens dubte ha permès reunir informació relativa als espais agraris del Vallès a l'edat mitjana. Tot plegat suposa una contribució a l'estudi del paper d'una gran senyoria feudal, com fou el monestir de Sant Cugat, en l'organització del territori, en la gestió de les comunitats pageses i en la colonització de les marques del Llobregat i del Penedès.

5. Annexos.

5.1. Taules.

<i>Taula 1. Fons documentals de Sant Cugat.</i>		
Arxiu	Fons	Observacions
ACA	Monacals d'Hisenda, Sant Cugat, lligalls grans, 24-90.	67 lligalls amb documents variats; cronologia medieval i moderna.
ACA	Monacals d'Hisenda, Sant Cugat, lligalls, 8-25.	17 lligalls amb documents variats; cronologia medieval i moderna.
ACA	Ordes religiosos i militars, monestirs benedictins, Sant Cugat.	Uns 1.200 pergamins, més d'un centenar de dubtosa vinculació a Sant Cugat, amb catàleg a la sala de consulta (4/15); cronologia 904-1301.
Arxiu de Montserrat	Pergamins de Sant Cugat.	10 carpetes amb un total de 507 documents sense descripció; cronologia: 862-1694.
<i>British Library</i>	<i>Additional Charters</i> , nº 62604-62681.	78 pergamins, 15 dels quals amb referència al monestir, a llocs o a personatges de Sant Cugat. Inventariats, descrits i regestats a l'Evangelari de Terrassa.
Arxiu Diocesà de Barcelona	-	Cronologia. segle XVIII.
Biblioteca de Catalunya	-	Manuscrits del pare Caresmar; cronologia: segle XVIII.
Arxiu Històric Nacional (Madrid)	-	Un pergami ¹¹⁴ .
<i>Bibliothèque National</i> (París)	-	Còpies del segle XVII del Cartulari i un <i>Catalogus abbatum monasterii s. Cucuphatis Vallensis</i> .
Arxiu particular de Julián de Chía (Girona).	-	Un <i>Catalogus abbatum monasterii s. Cucuphatis Vallensis</i> , actualment sense localitzar ¹¹⁵ .

¹¹⁴ SABATÉ (2019), p. 106.

¹¹⁵ RIUS (1945), p. LXVI.

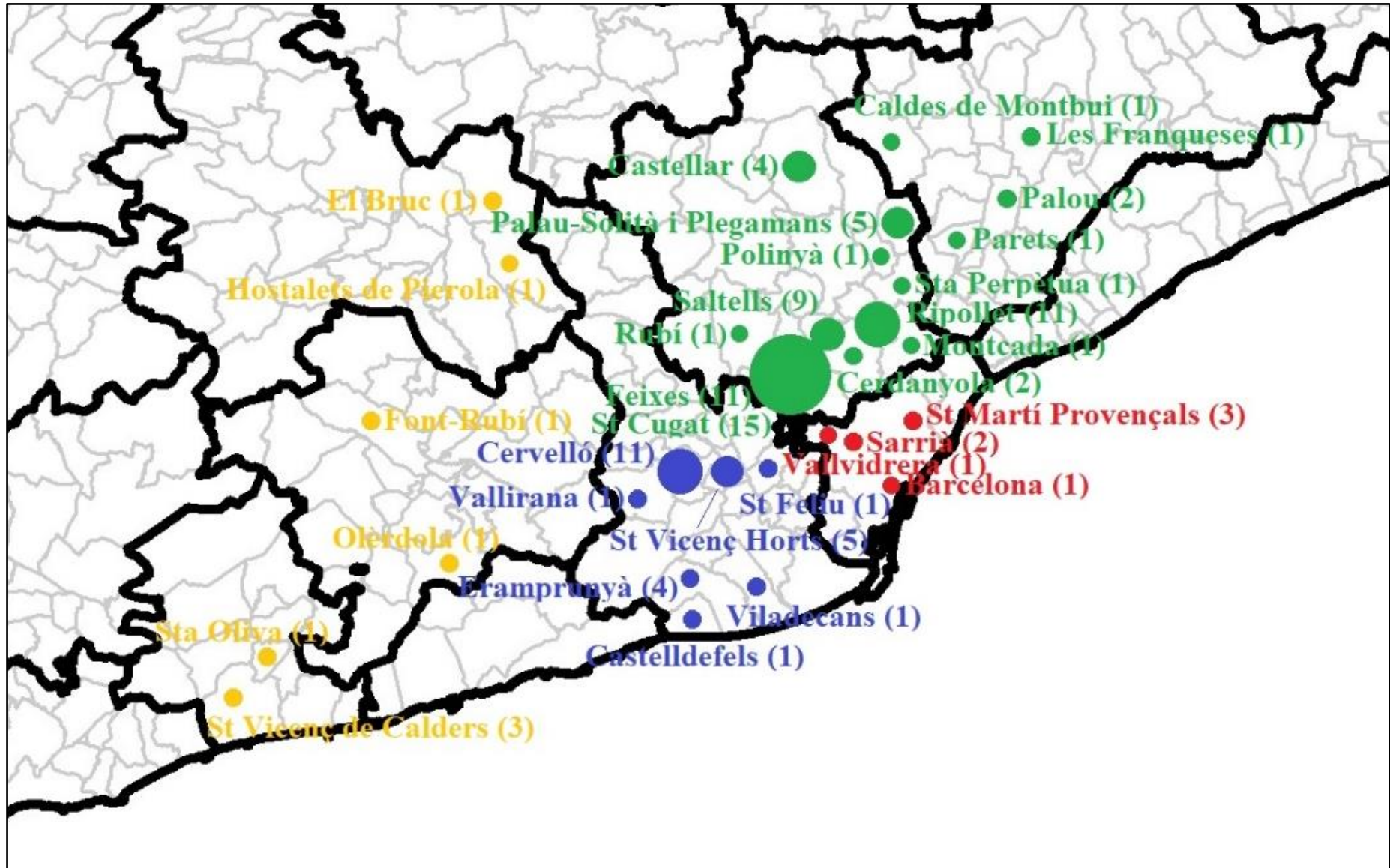
<i>Taula 2. Classificació dels documents per tipologia</i>		
Tipologia documental	Nombre de pergamins	Percentatge
Vendes	60	69,8%
Empenyoraments	12	14%
Donacions	8	9,3%
Permites	2	2,3%
Testaments	2	2,3%
Judicis	1	1,2%
Conveniències feudals	1	1,2%
Total documents consultats	86	100%

<i>Taula 3. Classificació dels documents per toponímia</i>		
Comarques	Nombre de pergamins	Percentatge
Vallès	49	56,3%
Baix Llobregat	17	29,5%
Penedès i Anoia	8	9,2%
Barcelonès	7	8%
No s'ha pogut determinar	6	6,9%
Total documents consultats	86 (87)*	100%

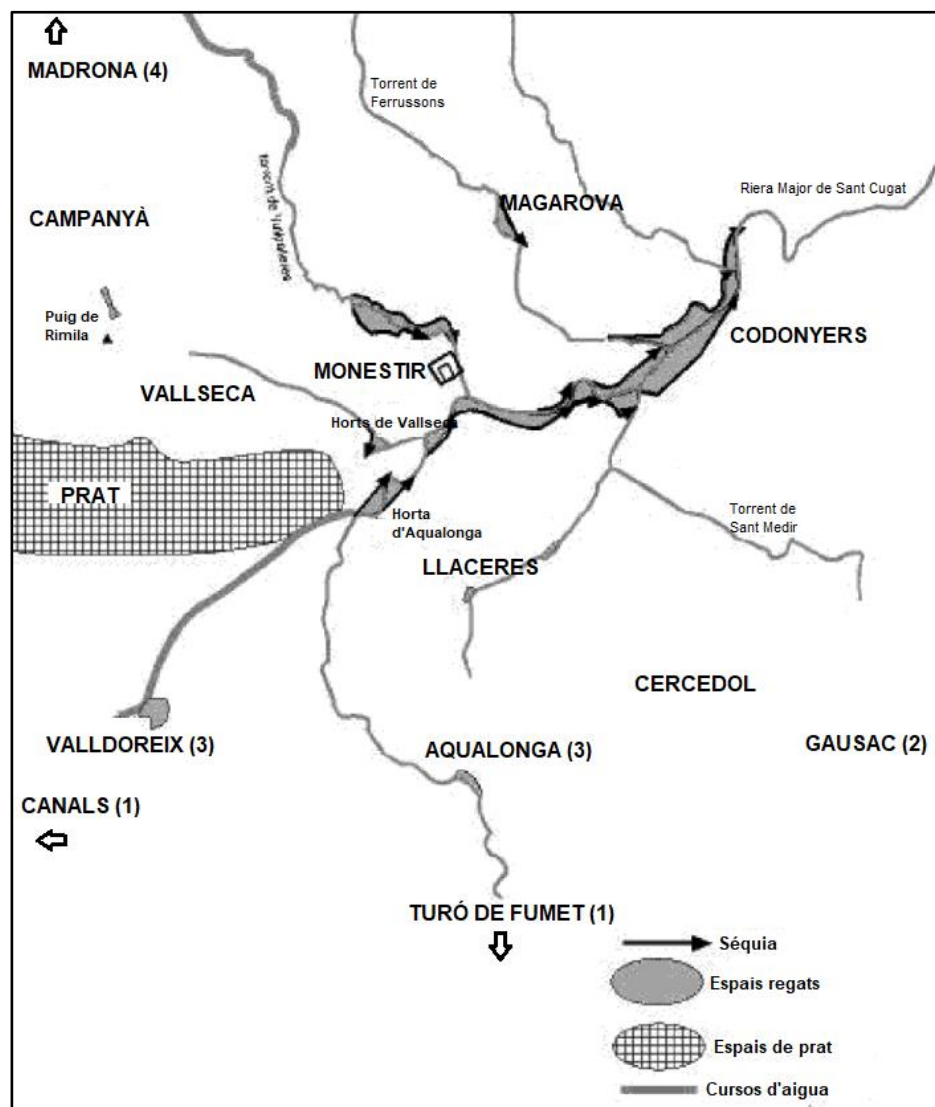
*En un document hi ha referències toponímiques a dues regions diferents; per això hi ha 86 pergamins però es consideren 87 referències.

5.2. Cartografia.

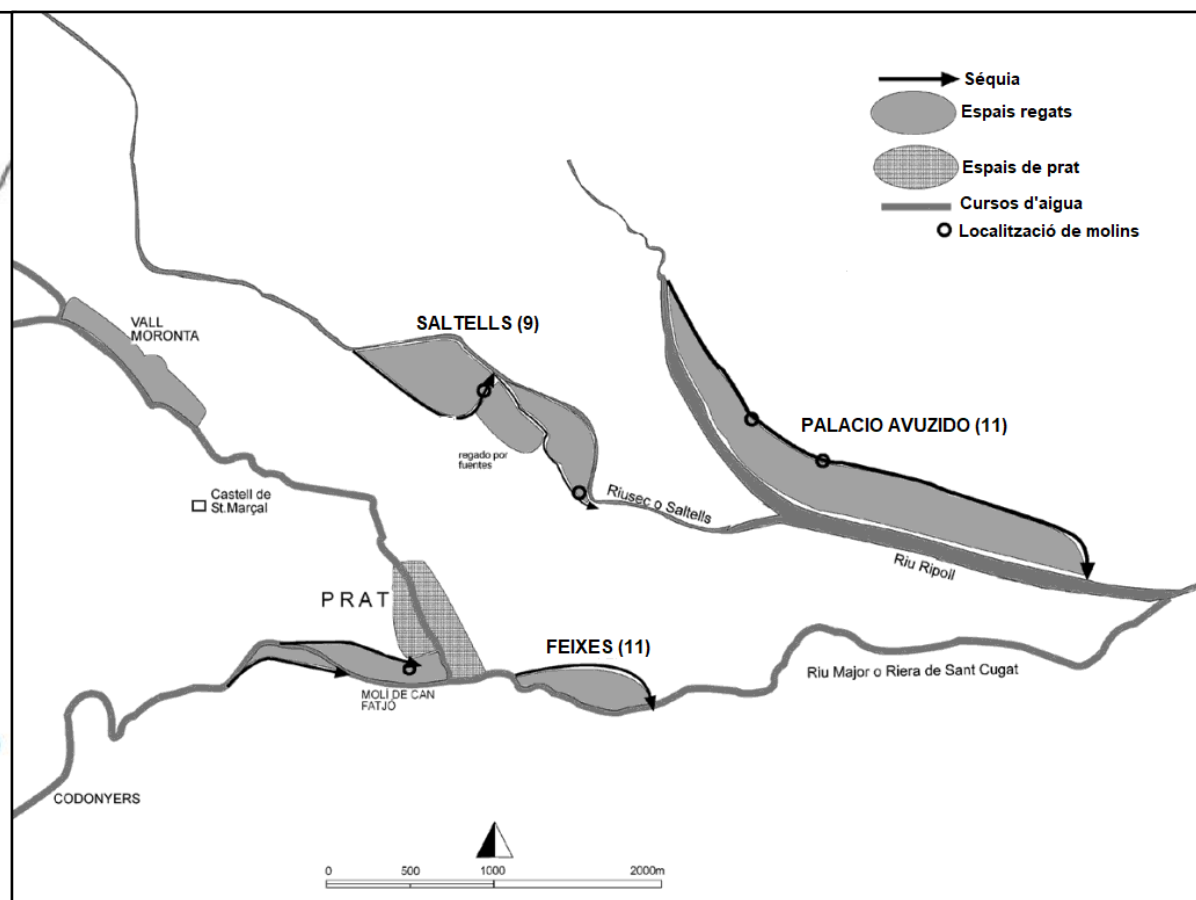
Mapa 1. Topònims presents en el fons documental de Sant Cugat de l'ACA.

Mapa 2. Secció del terme de Sant Cugat amb les seves partides.

Mapa 3. Secció dels termes de Cerdanyola i Rubí amb les seves partides.

Font: KIRCHNER (2012), p. 28-30.

5.3. Fitxes documentals.

Número	Data	Assumpte	Topònims	Regest	Observacions
0006	942-XI-10	Venda	<i>Kastellare</i> (Castellar del Vallès).	Ermenisclo i la seva esposa Rituleia venen a Qutaza i a la seva esposa Curlia una terra cultivada situada a Castellar del Vallès. Preu: 6 sous.	
0023	962-III-18	Venda	<i>Castrum Cervillione</i> (Castell de Cervelló); <i>Vallirana</i> (Vallirana).	Adila i la seva esposa Fravilia venen a Sigulfo i a la seva dona Ermesinda un molí amb la seva resclosa (<i>caput</i>), el seu rec, el seu cacau (<i>chacavi</i>) i els seus terres i sostres, amb les seves moles, els seus ferros i amb totes les seves <i>agencias</i> en el terme del Castell de Cervelló, a Vallirana. Preu: 10 sous.	
0039	972-X-25	Venda	<i>Castro de Fonte Rubia</i> (Castell de Font-rubí); <i>Guardiola</i> (Guardiola de Font-Rubí).	Adilfio i la seva esposa Dodada venen a Venrello unes terres cultes i unes d'ermes situades al terme del Castell de Font-Rubí, en el lloc de Guardiola. Preu: 9 sous <i>in rem valentem</i> .	
0040	971-972	Venda	<i>Castrum Olerdula</i> (Castell d'Olèrdola).	Elicia ven a Seniofredo, levita, un freginal (<i>ferraginale</i>) amb els seus arbres en el terme del Castell d'Olèrdola. Preu: 6 sous.	Esquinçat per la part inferior dreta.
0044	976-II-13	Venda	<i>Valense</i> (Vallès); <i>Palaciolo</i> (Palou, actual municipi de Granollers) ¹¹⁶ .	Teodifelus ven a Seniofredo tres peces de terra al Vallès en el terme de Palou. Preu: 50 (?) sous.	Esquinçat en tres punts diferents per la part superior.
0049	980-I-29	Venda	<i>Villakanus</i> (Viladecans).	Sonegelle i la seva esposa Figgere venen a Ennego i a la seva esposa Espialiossa una casa amb la seva cort (<i>curte</i>) i la seva terra en el terme de Viladecans. Preu: 20 sous.	
0054	982-VI-13	Venda	<i>Palacio Ezido</i> (Ripollet); <i>Rio Seco</i> (Riu Sec); <i>Saltels</i> (Saltells).	Ermengarda ven a Arzo i a la seva esposa Belliar, àlies Llobeta, una terra amb cases, amb el solar, l'hort, arbres, un molí amb la seva resclosa, el seu	Lletra parcialment esborrada. Cal llum de quars.

¹¹⁶UDINA (1981), p. 44.

				rec, el seu cacau, les seves moles, els seus ferros i totes les seves coses adjacents. Es troba situada al terme de Ripollet en lloc del Riu Sec anomenat Saltells. Preu: 100 sous.	
0057	[955-985]-IV-7	Venda	<i>Palacio Avuzido</i> (Ripollet); <i>Rio Sico</i> (Riu Sec); <i>Saltellos</i> (Saltells).	Susanna i Ermengarda venen una casa amb un molí amb la seva resclosa, el seu rec, les seves moles i els seus ferros situada al terme de Ripollet a la vora del Riu Sec en el lloc dit de Saltells. Preu: 8 sous.	
0061	987-VIII-1	Venda	<i>Vallense</i> (Vallès), <i>Canalilias</i> (Torre de la Ferrusa, a Santa Perpètua de Mogoda ¹¹⁷).	Boveto, Alnena i Ricelle venen a Viufredus una casa amb sales, casals i la cort situada al Vallès en el terme de Torre Ferrusa, a Santa Perpètua de Mogoda. Preu: 7 sous.	Descolorit a la part superior dreta.
0069	991-992	Venda	<i>Fontanedo</i> (Can Fontanet, a Polinyà ¹¹⁸).	Ansovallo ven a Marcucio una terra mujada (<i>modiata</i>) amb una casa i una cort situada al Vallès en el terme de Can Fontanet. Preu: 60 sous.	Força esborrat. Cal llum de quars.
0077	996-III-9	Venda	<i>Madrona</i> (Puig Madrona, límit entre els termes actuals de Sant Cugat i el Papiol ¹¹⁹).	Orucio i la seva dona Quindeverga venen a Boveto i la seva esposa Maria una terra situada al terme de Madrona que Quindeverga posseïa per la legítima. Preu: 8 sous.	
0079	996-XI-13	Venda	<i>Palacio Salitano</i> ¹²⁰ (Palau Solità).	Belos i Saiul venen a Petro una terra de secà de vinya situada al terme de Palau Solità. Preu: 20 sous.	
0089	1000-X-31	Donació	<i>Palazo Auzito</i> (Ripollet); <i>Rio Sicho</i> (Riu Sec).	Belucia, <i>femina</i> , dóna al seu germà Suniario una tercera part d'una terra mujada de vinya al terme de Ripollet en el lloc anomenat Riu Sec.	
0091	1002-III-12	Venda	<i>Aqualonga</i> (Aqualonga); <i>Valle de Aurexio</i>	Especiosa, àlies Belucia, ven a [...] cases i corts amb terres cultes i ermes, amb vinyes i arbres en el terme	Molt deteriorat, tinta esborrada. Cal llum de

¹¹⁷ UDINA (1981), p. 23.

¹¹⁸ UDINA (1981), p. 30.

¹¹⁹ UDINA (1981), p. 37.

¹²⁰ El topònim apareix al revers del pergamí, de cronologia posterior.

			(Valldoreix).	d'Aqualonga a Valldoreix. No es pot determinar el preu.	quars.
0096	1005-VIII-5	Permuta	<i>Palacio Avuzid</i> (Ripollet); <i>Saltellos</i> (Saltells); <i>Rio Sicho</i> (Riu Sec); <i>Rio Pullo</i> (Riu Ripoll).	Verardus i la seva esposa Aio permuten a Leopardus i a la seva esposa Wifila una casa amb cort i un galliner (<i>cholumbario</i>), amb els seus horts, trilles, vinyes, un hort amb rec, la seva font, i uns arbres fruiters en el terme de Ripollet en el lloc de Saltells. La finca limita a occident amb el Riu Sec. A canvi obtenen de l'altra part unes trilles i unes vinyes també en el terme de Ripollet, a la vora del Riu Ripoll, i 9 mancosos.	Una taca impedeix veure què es permuta i en quin lloc del terme de <i>Palacio Avuzid</i> .
0106	1007-XII-4	Venda	<i>Castelar</i> (Castellar del Vallès); <i>Sevolinas</i> (?).	Longuardo i la seva esposa Goda venen a Ramiro (?) una terra amb arbres que fan glans (<i>arboribus glandiferis</i>) situada al terme de Castellar del Vallès en el lloc de <i>Sevolinas</i> . Preu: 10 sous.	Lletra força esborrada. Cal llum de quars.
0104	1007-XII-28	Donació	<i>Villa Chorone subteriore</i> (Corró d'Amunt, municipi de les Franqueses del Vallès ¹²¹).	Guillelmus, Guifredus i Alaricus, ferrer, donen a Sant Cugat una vinya mujada (<i>modiata</i>) adquirida en altre temps de Seniofred per un judici, situada al Vallès en el terme de Corró d'Amunt.	Parts del document estan esborrades i en dificulten la lectura. Cal llum de quars.
0107	1007-1008	Venda	<i>Burgo Barchinnona</i> (Barcelona).	Adilfia ven a Borrello unes cases amb corts, les seves sales, terres i sostres que té a Barcelona al Carrer dels Arcs (<i>vel arcus anticos</i>). Preu: 3 mancosos i 3 diners.	
0108	1009-IX-23	Empenyament	<i>Vallense</i> (Vallès); <i>Rubinione</i> (Rubí); <i>Valle bona</i> (Vallbona).	Bernardo i la seva esposa Maria empenyoren a Teuderichus per una unça d'or bo (<i>uncia de auro bono</i>) unes terres i vinyes amb arbres i una casa amb sostres i terres que tenen al Vallès al terme de Rubí a Vallbona. Afronta a migdia amb terres de Sant Pere (<i>Sancti Petri</i>).	Esquinçat en forma de serra per la part inferior.
0110	1009-XII-16	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes); <i>Rio Secco</i>	Aguila, anomenat Guillelmus, i la seva esposa Axulo	

¹²¹ UDINA (1981), p. 28.

			(Riu Sec); <i>Rio Pullo</i> (Riu Ripoll); <i>Cerdaniola</i> (Cerdanyola).	venen a Audega Rius unes terres cultes i ermes amb cases i corts, terres i sostres, un galliner, unes vinyes joves plantades, fonts i aigües, garrigars i arbres de diverses varietats. Es troba al comtat de Barcelona en el lloc de Feixes (<i>ad ipsas fexas</i>). Limita amb el Riu Ripoll, el Riu Sec i a occident, amb Cerdanyola. Preu: 20 unces d'or cuit <i>iahari aut almuri</i> i 3 cafissos d'ordi.	
0006 (2)	1010-1011	Empenyorament			Raspat i molt esborrat.
0119	1012-III-24	Venda	<i>Palacio Audito</i> (Ripollet); <i>Saltellos</i> (Saltells).	Gemula i les seves filles Recelle i Domenica venen a Leopardus una terra culta i erma situada al terme de Ripollet al lloc de Saltells. Preu: 2 mancusos i mig d'or cuit.	
0121	1012-VII-1	Empenyorament	<i>Vallense</i> (Vallès).	Borrellos reconeix un deute a Sendred de 3 mancusos d'or.	Esborrat i amb taques d'humitat.
0123	1013-II-8	Venda	<i>Matrona</i> (Puig Madrona; Sant Cugat); <i>Kanales</i> (Canals, partida del terme de Sant Cugat); <i>Guadello</i> (Mas Güell o Mas Solà) ¹²² .	Alumirus, els seus fills Ballofredus i Iohannes i la seva esposa Sisenanda venen a Richulfus, sacerdot, unes terres cultes i en part, ermes, amb cases, corts, terres, sostres i celler (<i>foveas</i>), una vinya mujada, uns ametllers, i uns arbres de diverses varietats, alguns que fan fruits i d'altres que no en fan. La finca se situa al terme de Madrona en el lloc anomenat Canals, sota el Mas Güell o bé el Mas Solà. Preu: 6 unces d'or.	
0127	1014-IX-17	Venda	<i>Madrona</i> (Puig Madrona; Sant Cugat); <i>Canales</i> (Canals).	Suniaro i la seva esposa Gilia venen a Pedro, sacerdot, una terra amb una riba i [...] situada al terme de Madrona ¹²³ al lloc anomenat Canals. Preu: 1 moneda <i>remonecca</i> .	La part dreta es troba molt deteriorada. Cal llum de quars.

¹²² UDINA (1981), p. 33.

¹²³ Topònim que apareix al darrere del pergami, en cal·ligrafia d'època posterior.

0128	1014-X-23	Venda	<i>Aqualonga</i> (Aqualonga); <i>Mora</i> (Can Móra ¹²⁴) <i>Brugueroles</i> (Brugueroles).	Lobeto, levita, ven a [...] la tota la seva heretat, que ell té per herència del seu pare Bonushomo, situada en el terme d'Aqualonga en el lloc de Móra, a Brugueroles. Preu: 12 sous en moneda.	Cal llum de quars.
0130	1014-XI-10	Permuta	<i>Palaz Auzid</i> (Ripollet); <i>Aqualonga</i> (Aqualonga); <i>Saltels</i> (Saltells); <i>Rio Sico</i> (Riu Sec).	Enneco i la seva esposa Requillis venen a Suniarius una casa amb terres i sostres i la tercera part del seu hort amb arbres situada en el terme de Ripollet en el lloc de Saltells. Limita a orient amb el Riu Sec. Preu: una terra.	Apareix el topònim <i>Aqualonga</i> guixat; el substitueixen pel de <i>Palaz Auzid</i> . És una permuta però té la forma d'una venda.
0135	1018-I-17	Venda	<i>Erarpruniano</i> (Eramprunyà, actual municipi de Gavà).	Suniario i la seva esposa Ellego venen a Ecio i la seva esposa Tragocia una terra culta i erma, amb una vinya i arbres fruiters (<i>pomiferis</i>) situada en el terme d'Eramprunyà. Limita a occident amb un torrent. Preu: 8 sous.	
0136	1018-III-3	Venda	<i>Castrum Erampruniano</i> (Eramprunyà, actual municipi de Gavà).	Sendredus i la seva esposa Sintolla [...] venen a [...] en el terme del Castell d'Eramprunyà que limita amb un torrent. 1 mancús d'or. Fa referència a una vinya.	Lletra molt esborrada. Cal llum de quars.
0147	1021-I-8	Empenyorament	<i>Fexes</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola); <i>Medio Rio Maior</i> (Riera Major).	Ermengodo i la seva filla Orucia empenyoren a Bonifilius, prevere, en tant que deutors d'1 cafís d'ordi i 1 mancús <i>cum suo lucro per cuarto</i> , una terra amb casa i corts, amb terres i sostres, i un tros de terra sota el rec (<i>subter regum</i>) amb arbres, situada en el comtat de Barcelona en el lloc dit de Feixes. Limita a migdia amb terres de la Santa Creu de Santa Eulàlia i al sud, amb la Riera Major de Sant Cugat.	
0149	1021-III-6	Venda	<i>Vallense</i> (Vallès); <i>Fexas</i> (Feixes; entre els termes de	Geriberno i la seva esposa Guifila venen a Bonefilio, prevere, unes cases amb corts, sostres i terres, solaris,	

¹²⁴ El topònim “Móra” es torna a documentar al terme d'Aqualonga al segle XVI a través del mas Can Móra, que ha arribat fins als nostres dies.

			Sant Cugat i Cerdanyola).	rebot i celler, canalitzacions i els seus edificis en un hort amb arbres de diferent gènere, i unes trilles plantades sota l'hort. Situat al Vallès en el lloc de Feixes. Limita al nord amb les terres d'Ermengodo i la seva filla Orucia i amb un camí. Preu: 6 mancosos d'or cuit.	
0148	1021-III-8	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Frugello i la seva esposa Ermesinda venen a Bonefilio, sacerdot, unes terres i cases amb terres, trebols i solaris, amb basses i canalitzacions, freginals, i trilles plantades de ceps de diferents varietats. Es troba al Comtat de Barcelona en el terme i lloc de Feixes. Preu: 1 unça d'or cuit.	
0150	1021-IV-20	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola); <i>Rio Magore</i> (Riera Major).	Ermengotis, dona, i la seva filla Aurucia venen a Bonefilio, sacerdot, una terra i vinya cultes i ermes amb arbres amb el seu casal, situades en el Comtat de Barcelona en el lloc dit de Feixes. Limita amb més terres d'Ermengotis i Auricia i amb la Riera Major de Sant Cugat. Preu: 6 mancosos i mig d'or cuit iaharis.	
0151	1021-V-2	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Orucia, dona, ven a Bonifilio, prevere, una sort de vinya erma que ella té per herència del seus pares (<i>per genitorem meus</i>) situada en el Comtat de Barcelona en el lloc de Feixes. Limita a orient i a occident amb unes vinya d'Ermengotis (sa mare), i al nord amb una vinya del mateix Bonifilio. Preu: 1 aimina (<i>emina</i>) i mitja de forment òptim.	
0153	1022-I-4	Empenyorament	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Ermengotis i la seva filla Orucia empenyoren a Bonifilius, prevere, per un deute de 10 quarteres d'ordi, unes terres cultes i ermes i una casa amb terres, sostres i arbres de diversos gèneres, situades en el Comtat de Barcelona en el lloc de Feixes.	Cal llum de quars.Quars.

				Limiten a occident amb una terra de Santa Eulàlia.	
0155	1022-III-4	Empenyorament	<i>Fexes</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Ermengotis i la seva filla Orucia empenyoren a Bonefilius, prevere, per valor d'1 quartera d'ordi bo, unes terres cultes i ermes i una vinya situada a prop d'una casa amb canalitzacions, rases i un rec i, sobre el rec, uns arbres de diferents gèneres, ubicades al lloc de Feixes. Limita a migdia amb una terra i vinya de Bonifilio i a occident amb una terra de Santa Eulàlia.	Cal llum de quars.
0156	1022-VII-29	Empenyorament	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Ermengotis empenyora a Bonifilius i Lobeto, per valor de 8 cafissos d'ordi i 3 de forment, una terra i vinya culta i erma, situada al Vallès en el lloc dit de Feixes. Limita a orient amb un torrent per on només hi corre aigua quan hi plou i a migdia amb la Riera Major de Sant Cugat	
0158	1023-III-26	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Guilelmus Palinensis i la seva esposa Sixilo venen a Bonefilius, sacerdot, una vinya mujada en el lloc anomenat de Feixes. Limita al nord a la via pública, a orient amb el torrent, i a migdia i a occident amb una vinya de Bonefilius. Preu: 3 mancusos d'or.	
0160	1023-X-3	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes, entre els termes de Sant Cugat i Cerdanyola).	Ermengotis i la seva filla Auricia venen a Bonifilio, prevere, un solari amb el seu rec, i una casa amb cort, terres i sostres, unes sèquies, unes pereres i una terra a la vora del rec del molí. Sota el rec, venen també unes terres amb uns salzes: 2 peces de terra erma i 2 mujades de vinya. Part d'aquestes terres Ermengotis les va obtenir per una permuta amb Santa Eulàlia de Barcelona. Afronten al nord amb la Riera Major de Sant Cugat, a orient amb una terra de la Santa Creu de Santa Eulàlia i amb una sèquia; i a occident, amb	

				una terra de Bonifilio. Preu: 6 cafissos d'ordi i blat, 4 mancusos d'or cuit i 1 mancús <i>in rem valentem</i> .	
0161	1025-III-13	Empenyorament		Preu: 6 unces d'or bo	Molt deteriorat
0168	1027-VIII-16	Venda	<i>Valle Vitraria</i> (Vallvidrera).	Ermengodo i la seva esposa Savil venen a [...], comtessa (<i>comitissa</i>) [...]. S'esmenta un molí amb el seu rec. Preu 2 unces d'or.	Molt deteriorat. Cal llum de quars.
0170	1029-I-8	Venda	<i>Valles</i> (Vallès); <i>Coscolola</i> (Masies entre Palaudàries i Plegamans. Actualment Can Cuscó o Sant Valerià a Palaudàries. Municipi de Lliçà d'Amunt ¹²⁵).	Ermomirus i la seva esposa Orucia, filla de Sendredi, venen a Guitard i a la seva esposa Fernanda, vinyes, trilles i rovires cultes i ermes, amb arbres de diversos gèneres, situades en els termes del Vallès de Coscolola i altres termes. Limiten a migdia amb un alou de Sant Cugat. Preu: 4 mancusos.	
0171	1029-1030	Venda		Ballius, la seva esposa [...], i el seu germà Geriberto venen a [...] una terra, vinya i casa amb corts amb arbres. Preu: 8 unces d'[or].	Esquinçat un bon tros de la part dreta.
0174	1032-X-9	Venda	<i>Beallense</i> (Vallès); <i>Ipsas Ruviras</i> (Rovires; en el terme medieval de Palau de Plegamans o un mas al terme de Sant Cugat ¹²⁶); <i>Puteo Putazo</i> (Pou?).	Ermesinda i la seva germana Richelle venen a Raymundus tota la seva heretat: terres, cases amb sols i terres, amb <i>anuas</i> i <i>maccherids</i> i uns arbres, situats al Vallès al terme de Rovires. Limita al nord amb una vinya del cenobi de Sant Cugat. Preu: 1 mancús i mig d'or bo.	
0178	1033-IX-16	Venda	<i>Kalidas</i> (Caldes de Montbui); <i>Prato</i> (Prat, en el terme de Caldes de Montbui ¹²⁷); <i>Sancti Minati</i> (Sentmenat).	Iozefred i la seva esposa Maria venen a Mironi cases amb solari i cort, terres, trilles, vinyes i arbres situades en el terme de Caldes en els llocs del Prat i la Rovira. Limita amb una terra de Sentmenat. Preu: 8 mancusos d'or.	

¹²⁵ UDINA (1981), p. 28.

¹²⁶ Udina (1981), p. 51.

¹²⁷ UDINA (1981), p. 47.

0196	1036-XI-9	Venda	<i>Villaraſia</i> (En el terme medieval de Montcada; <i>Palacio Avuzido</i> (Montcada) ¹²⁸ .	Mirone i la seva esposa Guisula venen a una monja (<i>escolastica femina</i>) una sort de terra situada a Villaraſia en el terme de <i>Palacio Avuzido</i> . No es pot determinar el preu.	Molt deteriorat per la part central, no es veu el preu. Cal llum de quars.
0202	1034-IV-14	Venda	<i>Valle Aurex</i> (Valldoreix) ¹²⁹ .		Esquinçat en dos trossos per la part superior i la resta, molt deteriorat.
0205	1038-VIII-14	Venda	<i>Fexas</i> (Feixes); <i>Sancti Aziscli</i> (Sant Iscle de Vilatzir, actualment Torre Malla a Parets ¹³⁰); <i>Merdanzano</i> (Riera de Merdans, afluent del Besòs a l'alçada de Parets ¹³¹).	Frugelli i la seva esposa Ermesenna venen a Bonofilio, prevere, una terra situada a les Feixes a la parròquia de Sant Iscle. Limita al nord amb la Riera de Merdans. Preu: [...] mancusos i quart d'or i [...].	Cal llum de quars.
0206	1040-II-5	Empenyament	<i>Truliolos</i> (Sarrià) ¹³² .	Iohannes i la seva esposa Leticia empenyoren a Guitardus per valor de 3 mancusos d'or cuit, una mujada de vinya amb la seva terra situada en el territori de Barcelona al terme de Trullols.	Cal llum de quars.
0207	1040-V-23	Venda	<i>Villa Clara</i> (probablement, Sant Miquel de Vilaclara, a l'actual terme del Bruc).	Arnaldus Bonifilio i la seva esposa Billa venen a la seva filla Maiasens un alou situat a Sant Miquel de Vilaclara. Preu: 10 unces d'or cuit.	
0209	1041-II-21	Venda	<i>Gausacho</i> (Gausac, partida del terme actual de Sant Cugat).	Reabadlus i la seva esposa Bordolona venen a Sendredi i a la seva esposa Stephana un alou amb els seus boscos, fonts d'aigua i garrigues situat a la vall	

¹²⁸ UDINA (1981) situa *Villaraſia* en el terme medieval de Montcada malgrat que el document esmenta *Palacio Avuzido* (p. 65).

¹²⁹ El topònim apareix a la part posterior del pergamí.

¹³⁰ UDINA (1981), p. 53.

¹³¹ VILAGINÉS (2020), p. 11.

¹³² UDINA (1981), p. 61.

				anomenada de Gausac. Preu: 47 mancuses d'or en moneda de Barcelona.	
0212	1040-IX-1	Venda		Riquilla ven a Cristiano una peça de terra. Preu: 1 sou.	Deteriorat, no es veu el terme. Cal llum de quars.
0216	1042-IV/V	Venda	<i>Saltellos</i> (Saltells); <i>Palacio Audito</i> (Ripollet); <i>Rio Sicco</i> (Riu Sec).	Bardina ven a Miro un alou amb cases amb corts, sostres i terres, i un molí amb el seu cacau, el rec i els sorralles que hi pertanyen situat al lloc de Saltells a Ripollet. Limita amb el Riu Sec i amb el camí de Barcelona. Preu: 6 mancuses.	
0219	1041-XI-13	Venda	<i>Vallense</i> (Vallès); <i>Saltellos</i> (Saltells, actualment can Serra Perera ¹³³); <i>Palacio Audito</i> (Ripollet).	Martina ven a Mironi, levita, tota la seva heretat situada en el Vallès al lloc dit de Saltells al terme de Ripollet. Preu: 3 mancuses.	
0220	1041-XI-13	Venda	<i>Vallense</i> (Vallès); <i>Saltellos</i> (Saltells); <i>Palacio Audito</i> (Ripollet).	Bernardus i la seva esposa Balluviga venen a Mironi, levita, terres, vinyes, cases amb corts, sostres i terres, horts, arbres, fonts i un molí amb el seu cacau, rec i sorralles (<i>glebarios</i>) i tots els estris (<i>utensilia</i>) que hi pertanyen situada al lloc de Saltells a Ripollet. Preu: 5 unces d'or cuit.	
0226	1044-IV-14	Venda	<i>Territorio Barcinona</i> (Barcelona); <i>Quinciano</i> (?).	Petrus i la seva esposa Orucia venen a Leopardus i a la seva esposa Albouara una feixa de terra treballada situada a Barcelona al terme de Quinciano. Preu: 9 mancuses d'or.	
0236	1046-VII-2	Venda		Isarn, fill de Moratoni, ven a [...]. Preu: 1 mancús <i>in rem valentem</i> .	La part superior es troba força esborrada.
0241	1046-VIII-13	Venda	<i>Cerdaniola</i> (Cerdanyola); <i>Saltellos</i> (Saltells, actualment a Can Serra Perera).	Guilelmus Adagarius ven al seu germà Iozbertus Adagarius una mujada de vinya situada al terme de Cerdanyola als Saltells. Preu: 4 mancuses de	

¹³³ UDINA (1981), p. 51

				Barcelona.	
0240	1047-V-4	Empenyorament	<i>Valle Aurex</i> (Valldoreix).		
0244	1047-IX-30	Venda	<i>Erampruniano</i> (Eramprunyà); <i>Puio de Arlovi</i> (Puig d'Arloví).	Suner, fill d'Arlovi, i la seva esposa Sancia venen a sa germana Kilia i als seus fills la seva heretat situada al Puig d'Arloví, a Eramprunyà: una casa amb terres i sostres, corts i rebost, amb arbres fruiters i d'altres que no ho són. Preu: 3 mitgeres d'ordi.	
0245	1049-I-8	Venda	<i>Apierola</i> (Els Hostalets de Pierola).	Vuisla i la seva esposa [...] venen a [...] terres i vinyes cultes i in[cultes] amb arbres de diverses varietats situades al terme dels Hostalets de Pierola. Preu: 4 mancusus d'or.	Esquinçat a dalt a la dreta. No es veu el nom de l'esposa ni el del comprador.
0250	1050-IX-14	Venda	<i>Erapronia</i> (Eramprunyà); <i>Sancta Maria de Castrum Felix</i> (Castelldefels).	Guilelmi, pare de Vivani, i la seva esposa Filmera, venen a Vivani, àlies Guilelmi, una quarterada de vinya situada sota el terme d'Eramprunyà, a Santa Maria de Castelldefels. Limita a migdia amb una terra del cenobi de Sant Cugat. Preu: 1 mancús d'or pur (<i>purissimi</i>).	
0252	1052-V-22	Venda	<i>Sancti Cucuphati</i> (Sant Cugat); <i>Valle de Frodbert</i> (Turó de Fumet a la Floresta, municipi de Sant Cugat ¹³⁴); <i>Gausacz</i> (Gausac, partida del terme de Sant Cugat).	Gislauna i els seus fills Remon i Maier, dona, venen a Dalmatius i a la seva esposa Ermengarda un alou amb cases, terra, vinya, trilla i arbres de diversos gèneres situat Sant Cugat a la vall anomenada de Fumet i de Gausac. Preu: 3 sous en moneda de Barcelona.	S'hi ha cosit un tros de pergamí al marge esquerre.
0279	1061-II-17	Donació	<i>Castrum Cervilione</i> (Castell de Cervelló).	Giskafredi, fill del difunt Rechossindi, i la seva esposa Bonafilia donen al seu fill Vives unes cases amb terres, sostres i sales, amb terres i vinyes cultes i ermes, amb un rec i un hort amb hortalisses i arbres de diversos gèneres situades al Castell de Cervelló.	
0282	1062-VII-13	Venda	<i>Castrum Cervilione</i> (Castell	Mironi i la seva esposa Bella venen a Leopardus i a	

¹³⁴ UDINA (1981), p. 31.

			de Cervelló); <i>Ipsos Ortos</i> (Sant Vicenç dels Horts); <i>Flumine Lubricato</i> (Riu Llobregat).	la seva esposa Dominica dues peces de terra situades en dos llocs diferents de Sant Vicenç dels Horts, al terme del Castell de Cervelló. Limiten amb el riu Llobregat. Preu: 6 sous pagats amb mig diner de Barcelona.	
0283	1062-VII-15	Venda	<i>Castrum Cervelione</i> (Castell de Cervelló).	Suniarius i la seva esposa Bona venen a Leopardus i a la seva esposa Dominica una peça petita de vinya situada al terme del Castell de Cervelló. Preu: 3 sous en moneda <i>grossa</i> de Barcelona.	
0295	1065-VII-26	Venda	<i>Cervilioni</i> (Cervelló).	Gerallus ven a Mironi i al seu germà [Ber]nardus una mujada de [...] amb la seva resclosa i rec i un molí amb el seu rec situada al terme de Cervelló al lloc de [...]. Preu [...] d'or en moneda de Barcelona.	Raspat, amb taques i parcialment esborrat.
0296	1065-VIII-5	Venda	<i>Cervilioni</i> (Cervelló); <i>Riera</i> (Riera).	Amalrig, fill de Mironi, i la seva esposa Bela venen a Mironi i al seu germà Bernadus un alou amb terres i vinyes cultes i ermes amb cases i sales i trilles sota el rec canalitzat situat al terme de Cervelló al lloc dit de la Riera. Limita a migdia amb vinyes de Sant Cugat. Preu: 8 unces d'or cuit en moneda de Barcelona.	
0302	1065-XI-5	Judici	<i>Caller</i> (Sant Vicenç de Calders ¹³⁵).	Judici presidit per Guilelmus, jutge, sobre un plet entre Fulchoni Geriberti i el seu cunyat Petroni Marchusii sobre un alou a Sant Vicenç de Calders. El jutge confirma la potestat de Fulchoni Geriberti de posseir l'alou, els drets sobre el qual li provenen de la seva esposa Ermengardis, i considera que Petroni Marchuri no té drets sobre les possessions de sa germana.	
0305	1067-V-22	Venda		Arnallus i la seva esposa Poncia venen a [...] un alou amb cases i casals, terres i sostres i amb arbres de	Esquinçat per diversos punts per la part

¹³⁵ UDINA (1981), p. 57.

				diversos gèneres situat al terme d'Aqualonga en el lloc dit de [...]. Preu: 5 unces i 2 mancusos d'or en moneda de Barcelona.	superior. S'esmenten el fill i la filla d'Arnallus, sembla que com a compradors.
0306	1067-VI-25	Venda	<i>Chastro Cervilioni</i> (Castell de Cervelló); <i>Riera</i> (Riera).	Seniofred ven a Bernardi i al seu germà Mironi la seva heretat: cases amb terres, sostres, parets, portes i un portal, amb terres, vinyes i arbres de diversos gèneres. Situada al terme del Castell de Cervelló al lloc de la Riera. Preu: 5 mancusos, 6 diners i 3 cafissos d'ordi.	
0313	1069-VI-5	Venda	<i>Territorio Barchinonensi</i> (Barcelona); <i>Trulols</i> (lloc de Trullols, a Sarrià).	Raimundus Stephani i la seva esposa Ermengardis venen a Ugoni Falani i a la seva esposa Valenca un alou amb les seves vinyes situat a Barcelona al lloc dit de Trullols. Limita amb un mallol o vinya jove (<i>mallodo</i>) de Sant Miquel. Preu: 21 mancusos d'or en moneda de Barcelona.	
0325	1073-VII-5	Venda	<i>Kastro Cervilioni</i> (Castell de Cervelló); <i>Sancti Vincenti</i> (Sant Vicenç dels Horts).	Bonefilio, fill d'Arnalli, i el seu fill Vivas venen a Mironi i Bernardus una peça de terra amb vinya situada al terme del Castell de Cervelló prop de Sant Vicenç del Horts. Limita a orient amb el rec i a occident, amb la via pública. Preu: una unça d'or pur.	
0356	1087-XII-6	Testament	<i>Madrona</i> (Madrona, Sant Cugat).	Testament que fa Guilelmus, levita, fill de Gischafredus, en ingressar en un monestir que segueix la regla Sant Benet. Dóna al monestir de Sant Cugat tots els seus alous i drets situats al terme de Madrona i tota una sèrie de béns a d'altres monestirs o parròquies. Reconeix, també, un deute de 600 mancusos amb Beniamin, jueu, un de 400 amb Abraham Cavaler—pel qual li té uns béns empenyorats—, i un de 200 amb Geraldus	Les taques impedeixen veure a quin cenobi ingressa.

				Alamanni ¹³⁶ .	
0363	1092-XI-8	Testament	-	Testament d'Stefanus en témer que li arriba l'hora de la mort. Llega el seu cos al monestir de Sant Cugat, per la sepultura del qual dóna 3 cafissos de blat, [...] d'ordi, un de vi i tres porcs. També dóna al cenobi sancugatenc un bou i una vaca i, per caritat, 2 cafissos de vi i 2 d'ordi; per <i>luminaria</i> , 1 cafís d'ordi i una mujada de vinya. Dóna a la seva dona Ermengardis 3 mujades de vinya perquè les tingui en vida seva i, un cop morta, passin al monestir de Sant Cugat per la seva ànima. Llega més béns a altres monestirs, com ara Santa Maria de Ripoll o Santa Eulàlia de Barcelona.	Té una taca que ocupa tot el marge esquerre del document. Cal llum de quars.
0362	1093-VI-6	Venda	<i>Cervilioni</i> (Cervelló); <i>Ortos Chomitales</i> (Sant Vicenç dels Horts ¹³⁷).	Raimundi i la seva esposa Berta venen a Berengari Arnalli una terra amb casals ensorrats (<i>destructos</i>) i rebost situada sota el terme de Cervelló a prop de Sant Vicenç dels Horts. Limita a migdia amb una terra del comte i a occident, amb una terra de Sant Cugat. Preu: 9 mancosos d'or <i>valentie</i> .	
0365	1094-III-8	Donació	<i>Cervilioni</i> (Cervelló); <i>Sancti Vincencii</i> (Sant Vicenç dels Horts); <i>Mercadale</i> (<i>via, strada</i> , camí al Penedès ¹³⁸).	Gerallus Alaman i la seva esposa Poncia donen a Berengarius Arnalli dues peces de terra culta situada al terme de Cervelló a la parròquia de Sant Vicenç dels Horts a prop del camí al Penedès. Limita al nord amb una terra del comte.	
0373	1096-IX-16	Venda	<i>Territorio Barchinona</i> (Barcelona); <i>Quinciano</i> (?); <i>Turre Blanca</i> (Torre Blanca,	Bonefilius Leopardi i la seva esposa Oda venen a Arnallo Geriberti i a la seva esposa Gila una feixa de terra bona situada a Barcelona al terme de Quinciano,	

¹³⁶ Gerau Alemany, senyor de Cervelló (SOBREQUÉS, 1980, p. 79).

¹³⁷ UDINA (1981), p. 43.

¹³⁸ UDINA (1981), p. 38.

			a Sant Martí de Provençals ¹³⁹).	a prop de la Torre Blanca. Preu: una unça d'or <i>valencie</i> .	
0376	1098-VIII-23	Empenyorament	<i>Territorio Barchinona</i> (Barcelona); <i>Quinciano</i> (?); <i>Turre Blanca</i> (Torre Blanca, a Sant Martí de Provençals).	Bonefilius Leopardus i la seva esposa Oda reconeixen un deute de 3 unces d'or bo a Arnalli Geriberti i a la seva esposa Guilia pel qual empenyoren una feixa de terra bona d'un alou situat a Barcelona al terme de Quinciano, a prop de la Torre Blanca.	
0382	1103-VIII-18	Donació	<i>Castellar</i> (Castellar del Vallès); <i>Flumine Ruvipollenti</i> (Riu Ripoll).	Mirone Raimundo, Gerallus Raimundo i Guil[tris] [...] donen a Raimundos Aman i a la seva esposa Ermessendis una terra amb diferents arbres situada sota el terme de Castellar del Vallès a la vora del Riu Ripoll.	
0394	1107-X-31	Donació	<i>Kasteio</i> (Castell); <i>Sancta Marie de Palad</i> (Parròquia de Santa Maria, a Palau-solità i Plegamans).	Guillemi Borrelli i la seva esposa Exalcia donen a la seva filla Ermessenda i al seu marit Petri un mas (<i>mansus</i>) al Castell situat a la parròquia de Santa Maria de Plegamans.	
0395	[1060-1108]	Venda	<i>Kastrum Caldarii</i> ¹⁴⁰ (Sant Vicenç de Calders ¹⁴¹).		Raspat i molt deteriorat.
0408	1110-VIII-5	Donació	<i>Sancti Fe[llicis]</i> (Sant Feliu de Llobregat); <i>Besanta</i> (?).	Arnalli Geriberti i la seva Esposa Guilia donen a Raimundi Iozberti un mas anomenat <i>Besanta</i> amb les seves pertinences, un molí, el seu rec i la seva resclosa, però els donadors retenen el dret de moldre-hi el seu blat. El mas se situa a la parròquia de Sant Feliu de Llobregat al lloc dit de <i>Besanta</i> .	Amb una taca grossa al mig i molt descolorit per la part dreta. Cal llum de quars.
0414	1113-III-25	Empenyorament	<i>Castellar</i> (Castellar del Vallès); <i>Alba</i> (?); <i>Cannelas</i>	Govan, fill de Triuter, i la seva esposa Ahalet empenyoren a Bernat i a la seva esposa Agnes tota la	

¹³⁹ UDINA (1981), p. 20.

¹⁴⁰ Topònim que apareix al revers del pergami, d'època posterior.

¹⁴¹ UDINA (1981), p. 57.

			(?); <i>Rio Pullo</i> (Riu Ripoll).	seva heretat: un mas amb terres i vinyes cultes i ermes, amb arbres de diversos gèneres al lloc d' <i>Alba</i> i, en un altre lloc dit de <i>Cannelas</i> , una peça de terra sota el rec amb un oliver. Totes dues possessions se situen al terme de Castellar del Vallès i s'empenyoren a canvi de 2 morabatins (<i>moabtinos</i>).	
0425	1116-VI-13	Donació	<i>Sancta Olive</i> (Santa Oliva); <i>Erapruniano</i> (Eramprunyà); <i>Sentit</i> (molí o riera de la Sentiu, al municipi de Gavà ¹⁴²).	Gerallus Gondeballi i la seva esposa Gia donen a Arnallo i a [...] la meitat d'un feu (<i>fevo</i>) i un alou situats al lloc de Santa Oliva. També li donen un alou situat a Eramprunyà al lloc de la Sentiu.	Esquinçat per la banda esquerra de dalt a baix.
0521	1150-IX-22	Convinença / infeudació	<i>Caller</i> (Sant Vicenç de Calders).	Convinença entre Ramon Pere de Banyeres i Guillem Bernat de Papiol sobre el castell de Calders. El primer li infeuda el castell amb els feus, el destret del castlà, la tercera part dels delmes, censos i plets. El senyor també donarà 70 mancusos anuals. El feudatari haurà d'aportar dos cavallers a la host del senyor i li haurà d'observar la potestat.	

¹⁴² UDINA (1981), p. 58.

5.4. *Abaciologi de Sant Cugat (segles IX-XII)*¹⁴³.

Abat	Cronologia
Ostofred	878-895
Donadéu	904-917
...	917-942
Barceló	942
Gotmar	944-954
Guillemó	959
Landeric Bonhome	956-967
Ponç	969-973
Joan	974-985
Odó (bisbe de Girona)	985-1010
Guitard	1010-1053
Andreu Sendred	1051-1063
Guillem de Cervelló	1064
Otger Domnuç	1064
Andreu Riculf	1065-1086
Pere	1087-1089
Berenguer Folc (bisbe de Barcelona)	1091-1103
Ramon de Montcada	1103
Renard	1103-1108
Ot	1108-1109
Roland Oliver	1109-1131
Ermengol	1131-1145
Guerau de Castellet	1145-1146
Alerand de Sarrià	1147-1150
Ramon de Sentmenat	1151-1173

¹⁴³BLANCO (2015), p. 33.

6. Bibliografia.

AGUELO, Jordi (1998). «El terme d'Octavià (segles X-XIII): d'alou monàstic a terme castral» *Gausac* 12, p. 11-24.

AGUELO, Jordi (2001). «Sobre els orígens i la formació del terme de Sant Cugat. Del segle XI al XX». *Gausac* 19, p. 25-40.

AULADELL, Joan (2010). *La desamortització del monestir de Sant Cugat del Vallès*. Sant Cugat del Vallès: Grup d'Estudis Locals de Sant Cugat del Vallès.

BALAGUER, Anna Maria (1993). *Del mancús a la dobla. Or i pàries d'Hispania*. Barcelona: Asociación Numismática Española i Societat Catalana d'Estudis Numismàtics.

BLANCO, Álvaro (2015). «L'antic arxiu de Sant Cugat del Vallès: el fons de Montserrat (segles IX-XV)». (Treball de Final de Grau inèdit). Departament de Ciències de l'Antiguitat i l'edat mitjana. Bellaterra: Universitat Autònoma de Barcelona.

BOLÒS, Jordi (2018). «Història del paisatge i mapes de Caracterització del Paisatge Històric (CPH): el Vallès i el Penedès (Catalunya)», dins BOLÒS, Jordi (ed.), *Els caràcters del paisatge històric als països mediterranis. Territori i Societat* VIII. Lleida: Universitat de Lleida i Pagès Editors, p. 65-145.

BOTET I SISÓ, Joaquim (1908). *Les monedes catalanes. Estudi y descripció de les monedes carolíngies, comtals, senyorials, reials y locals pròpies de Catalunya*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans.

CANTO, Alberto J. «Monedas y palabras: apuntes sobre la epigrafía numismática en Al-Andalus en época de Al-Hakam II», dins SANTIAGO FERNÁNDEZ, Javier i MUÑOZ SERRULLA, Teresa (dirs.), *Moneda, escritura y poder: comunicación, publicidad y memoria*. Madrid: 2016, p. 20-53.

CASAS, Jordi (2015). «Algunes notes sobre el poder jurisdiccional del monestir benedictí de Sant Cugat del Vallès». *Gausac* 46-47, p. 151-159.

CODERA, Francisco (1878). *Títulos honoríficos y nombres propios en las monedas árabe-españolas*. Madrid: Imprenta y Estereotipia de Aribau y Compañía.

COROMINES, Joan (1994). *Onomasticon Cataloniae*, vol. II. Barcelona: Curial Edicions Catalanes.

FARÍAS, Víctor. *El mas i la vila a la Catalunya medieval. Els fonaments d'una societat senyorialitzada (segles XI-XIV)*. València: Publicacions de la Universitat de València.

GIRBERT, Jordi (2007). «Els *palatia* septimans: inicis de l'organització territorial andalusina al nord dels Pirineus», *Anuario de Estudios Medievales* 37/1, p. 1-26.

KIRCHNER, Helena (2006). «Espais agraris en el terme del monestir de Sant Cugat del Vallès (segles X-XIII)». *Arqueologia medieval* 22, p. 22-35.

KIRCHNER, Helena (2012). «Hidráulica campesina anterior a la generalización del dominio feudal. Casos en Cataluña», dins TORRÓ, Josep i GUINOT, Enric (eds.), *Hidráulica agraria y sociedad feudal. Prácticas, técnicas, espacios*. València: Publicacions de la Universitat de València.

MAS, Joseph (1902). «Taula del Cartulari de Sant Cugat del Vallès», *Revista de la Asociación artístico-arqueológica* III.

MIQUEL, Domènec (2004). «Els orígens del monestir de Sant Cugat d'Octavià o del Vallès. Repensant teories, sintetitzant coneixements». *Gausac* 24, p. 11-52.

RETAMERO, Fèlix (2003). «Els primers comptes catalans. Els números primerencs del feudalisme», dins BARCELÓ, Miquel *et al.*, *El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català*. València: Publicacions de la Universitat de València, p. 103-118.

RIUS, Josep (1945-1947). *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*, vols. I-III. Barcelona: Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

RORDÍGUEZ, Alba (2017). «Edat Mitjana». *Gausac* 50, p. 33-40.

RODRÍGUEZ, Alba (2002). «Sant Cugat, 1002: territori i societat», dins *La Butlla de Silvestre II al monestir de Sant Cugat. Commemoració del Mil·lenari*. Sant Cugat del Vallès: Ajuntament de Sant Cugat, p. 11-25.

SABATÉ, Flocel (2019). *La dissort de la documentació medieval catalana*. Barcelona: Rafael Dalmau Editor.

- SALRACH, Josep Maria (1992). «Formació, organització i defensa del domini de Sant Cugat en els segles X-XII». *Acta historica et archaeologica mediaevalia* 13, p. 127-173.
- SOBREQUÉS, Santiago (1980). *Història de Catalunya: Biografies catalanes* vol. II, *Els grans comtes de Barcelona*. Barcelona: Vicens Vives.
- TAXONERA, Marc (1998). «Arxiu de l'Abadia de Montserrat», dins *Guia dels Arxius Històrics de Catalunya* vol. VII. Barcelona: Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, p. 171-177.
- TORRA, Alberto (1995). «Fondos documentales monásticos en el Archivo de la Corona de Aragón», dins Agustín Hevia (dir.), *Órdenes monásticos y Archivos de la Iglesia (I). Santoral Hispano-mozárabe en España. Actas del IX Congreso de la Asociación celebrado en Oviedo-Valdediós (13 al 16 de septiembre de 1993)*. Madrid: Asociación de Archiveros de la Iglesia en España, p. 121-146.
- UDINA, Frederic (1954). «Los fondos benedictinos conservados en el Archivo de la Corona de Aragón», *Analecta Montserratensia*, VIII, p. 399-420.
- UDINA, Frederic (1981). *Cartulari del monestir de Sant Cugat del Vallès*, vol. IV. *Índexs*. Madrid: Ministerio de Cultura.
- VILAGINÉS, Jaume (2001). «Terres, vinyes, horts i pastures. El paisatge agrari de fa mil anys al Vallès». *Notes* 13, p. 55-68.
- VILAGINÉS, Jaume (2016). «El Molí de Sota la Vila a Mollet. Recs i molins al Vallès en època medieval». *Notes* 32, p. 9-30.
- VILAGINÉS, Jaume (2020). «De la Domus de Vilatzir a la Torre de Malla. Un centre de poder senyorial en el Vallès a l'edat mitjana». *Notes* 35, p. 9-35.
- VIRGILI, Antoni (2018). «Campesinos y renta feudal en una sociedad colonial en expansión. La región de Tortosa (1148-1212)». *España Medieval* 41, p. 23-48.
- VIVÓ, Pere (2006). *El monestir de Sant Cugat a partir dels monjos i enllà: dades per a la història*. Barcelona: Mediterrània.
- RUIZ, Joan (1999). «La construcció del sòl patrimonial del monestir de Sant Cugat del Vallès (980-1010)». *Gausac* 14, p. 13-42.
- ZAMORA, Jaume Enric (2000). «El salvament dels arxius catalans durant la guerra civil espanyola (1936-1939)», *Lligall* 16, p. 85-151.